

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Henna Aaltonen

**Asiakkaan taloudellisen aseman tunteminen
vastuullisessa kuluttajaluotonannossa**

Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö
Talousoikeuden Pro gradu -tutkielma
Kauppatieteiden maisteriohjelma

Vaasa 2022

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Henna Aaltonen		
Tutkielman nimi:	Asiakkaan taloudellisen aseman tunteminen vastuullisessa kuluttajaluotonannossa		
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri		
Oppiaine:	Talousoikeus		
Työn ohjaaja:	Vesa Annola		
Valmistumisvuosi:	2022	Sivumäärä:	71

TIIVISTELMÄ:

Luottomarkkinoiden vapautumisen ja maksuhäiriöiden alati lisääntyvän määrän myötä oikeustieteellisessä keskustelussa on viime vuosikymmeninä noussut esiin luotonantajavastuun käsite (eng. *lender liability*). Luotonantajavastuun ajatuksena on korostaa luotonannon moniulotteisuutta sekä luotonantajan korostettua vastuuta sekä luottamusasemaa yhteiskunnassa. Luottolaitoksen luottamusasema näkyynkin käytännön velvoitteina varmistua niin asiakkaan taloudellisesta turvallisuudesta kuin luottolaitoksen oman riskinhallinnan vastuullisuudesta. Luotonantajalle on myös säädetty velvoitteita koskien rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä. Näitä edellä mainittuja velvoitteitaan luotonantaja toteuttaa merkittävässä määrin luottokelpoisuusarvioinnin yhteydessä.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, millainen vastuu luottolaitoksella on asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisesta niin luottopäätöstä tehtäessä kuin luottosuhteen aikana. Tutkielmassa tutkitaan luottokelpoisuusarvioinnin eri tehtäviä sekä sen merkitystä niin pankin, asiakkaan kuin yhteiskunnan kannalta. Lisäksi käsitellään luottokelpoisuusarvioinnissa käytettävää tietoa sekä tietojen hankkimiseen käytettäviä lähteitä. Tutkielman käsittely rajautuu kuluttajaluottoihin, kun luoton myöntää luottolaitos. Tutkielma on perinteinen oikeusdogmaattinen tutkimus, ja sen lähdeaineistona on käytetty voimassa olevaa lainsäädäntöä - joista keskeisimpiä ovat kuluttajansuojalaki, luottolaitoslaki, luottotietolaki, hyvä pankkitapa sekä hyvä luotonantotapa, aiheesta laadittu oikeuskirjallisuus sekä viranomaisten ohjeet ja määräykset.

Tutkielmassa havaitaan, että pankin vastuullisuus luottosuhteissaan on tärkeää sekä asiakkaan ja pankin että myös koko yhteiskunnan kannalta. On tärkeää, että asiakkaan kyky vastata luotosta syntyvistä velvoitteistaan turvataan mahdollisimman hyvin. Toisaalta myös pankin riskienhallinnan kannalta on syytä olla tietoinen toiminnan sisältämistä luottoriskeistä, jotka muodostavat olennaisen osan koko pankin liiketoimintaan liittyvästä riskistä. Riskiposition liiallisella syvenemisellä voi tutkielmassa havaitun mukaisesti olla merkittäviä haitallisia vaikutuksia niin pankille itselleen kuin makrotaloudellisesta näkökulmasta.

Asiakkaan tuntemisen velvoite on luotonannossa suhteellisen laaja ja käytettävät tiedot voivat olla tapauskohtaisesti erittäin moninaisia. Asiakkaan tunteminen tulee tehdä riittävien tiedoin ja saatut tiedot tulee varmistaa riittävällä tavalla luotettavista lähteistä – kuitenkin huomioiden, ettei luotonantoprosessissa käytetä kiellettyjä luottokelpoisuuden arviointitietoja. Asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisen velvoite koskee luotonantajaa niin luottoa myönnettäessä kuin myöhemmin luoton hallintovaiheessa. Luottokelpoisuusarviointi (ja käsitys asiakkaan taloudellisesta asemasta)

tulee myös päivittää, mikäli luottosopimuksen ehtoja olennaisesti muutetaan. Asiakkaan tunteminen on siis luottolaitoksen näkökulmasta jatkuvaa seurantaa ja toisaalta myös asiakkaan velvollisuutena on ilmoittaa taloudellisessa asemassaan tapahtuvista muutoksista.

Tutkielmassa havaittiin myös, että taloudellisen aseman tuntemisen velvoite ei myöskään rajoitu vain luotonsaajaan, vaan koskee myös mahdollisia yksityistakaajia, joiden taloudellinen asema on syytä selvittää riittävällä tarkkuudella takausvastuusta sovittaessa. Vieraselkapantin antajan taloudelliseen asemaan tulisi myös kiinnittää huomiota panttaussitoumusta tehdessä, vaikka tähän ei lainsäädännössä ole luotonantajaa suoraan velvoitettu.

Tutkielmassa havaitaan myös, että luottokelpoisuusarvioinnin asiakkaan suojaamisen, pankin riskienhallinnan sekä väärinkäytösten ehkäisyn tavoitteet ovat pääsääntöisesti saman suuntaisia. Tavoitteilla on kuitenkin myös keskinäisiä jännitteisyyksiä, jotka liittyvät etenkin maksuhäiriötilanteisiin sekä pankin tietojen saannin sekä tietojen käytön rajoituksiin.

AVAINSANAT: luottokelpoisuus, kuluttajansuoja, luottolaitokset, pankki, kuluttajaluotot, vastuullisuus, luotonantajavastuu, tietosuoja

---

Sisällys

1	JOHDANTO	7
1.1	Tutkimuskohteen kuvaus	7
1.2	Tutkimuskohteen määrittely ja tutkielman rajaukset	9
1.3	Tutkielman rakenne	10
2	VASTUULLISTA LUOTONANTOA KOSKEVA SÄÄNTELY	12
2.1	Luotonantajavastuu	12
2.2	Luotonantoa koskeva sääntely	13
2.2.1	Luotonantoon liittyvä sääntely-ympäristö	13
2.2.2	Kuluttajansuojalain hyvä luotonantotapa	15
2.2.3	Hyvä pankkitapa	17
2.2.4	Pankkisalaisuus	19
2.2.5	Luottotietolainsäädäntö ja luottotietorekisterit	20
2.3	Luotonantoon liittyvät oikeusperiaatteet	22
2.3.1	Oikeusperiaatteet luotonantotoiminnassa	22
2.3.2	Sopimusvapaus ja sopimuksen sitovuus	23
2.3.3	Lojaliteettiperiaate	24
2.3.4	Kohtuusperiaate	25
2.3.5	Heikomman suoja	26
3	ASIAKKAAN TALOUDELLISEN ASEMAN TUNTEMINEN JA SEN SELVITTÄMISESSÄ KÄYTETTÄVÄT TIEDOT	28
3.1	Taloudellisen aseman tunteminen luotonantoprosessissa	28

3.2	Luottokelpoisuusarviointi asiakkaan tuntemisen välineenä	29
3.2.1	Luottokelpoisuusarvioinnin funktiot	29
3.2.2	Luottokelpoisuusarvioinnin tietolähteet.....	29
3.2.3	Tietojen käyttö.....	31
3.2.4	Luottokelpoisuusarvioinnin laajuuteen liittyviä huomioita	35
3.2.5	Euroopan Unionin tietosuojauudistus.....	36
4	TALOUDELLISEN ASEMAN TUNTEMISEN MERKITYS ASIAKKAANSUOJAN NÄKÖKULMASTA	39
4.1	Asiakassuojan takaaminen.....	39
4.2	Olosuhteiden muutosten merkitys luottosuhteessa	41
4.3	Luoton myöntämisen jälkeiset muutokset luottosopimukseen	43
4.4	Vastuullinen luotonanto ja luotonantajan oikeudet maksuhäiriötilanteissa	44
4.5	Takaajan näkökulma	46
4.6	Vastuullisen luotonannon laiminlyönnin seuraukset	48
5	TALOUDELLISEN ASEMAN TUNTEMINEN PANKIN RISKINOTON JA VÄÄRINKÄYTÖSTEN EHKÄISEMISEN NÄKÖKULMASTA	50
5.1	Pankin tavoitteena hallittu riskinotto	50
5.2	Asiakkaan lainanhoitokyky ja takaisinmaksukyky.....	53
5.3	Asiakkaansuojan ja riskienhallinnan yhdistäminen	56
5.4	Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen.....	58
5.5	Laiminlyönnin seuraukset	62
6	YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT	65
	LÄHTEET	68

LYHENTEET

EU	Euroopan Unioni
HE	hallituksen esitys
KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
LTL	Luottotietolaki 11.5.2007/527
LuottolaitosL	Laki luottolaitostoiminnasta 8.8.2014/610
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
TakausL	Laki takauksesta ja vierasvelkapanttauksesta

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohteen kuvaus

Suomalaisten asenne velkaantumista kohtaan on muuttunut. Siinä missä vielä 1950-luvulla kuluttamista ja velkaantumista ei pidetty toivottavana, on luotoista nyky-yhteiskunnassa tullut ikään kuin säästöjen korvike ja tulojen jatke. Se mikä ennen on saatu säästämällä, voidaan nyt hankkia velaksi ja maksaa myöhemmin. (Makkonen 2012:21.)

Suomessa kotitaloudet ja yritykset ovat alkaneet velkaantua rahoitusmarkkinoiden asteittaisen vapautumisen seurauksena. 1960-luvulle asti tiukasti säännelty rahoitusmarkkinat ja kuluttajien velkaantumisvastainen asenne heikensivät velkaantumista. Sääntelyä alettiin kuitenkin purkaa 1960-luvulla. Sääntelyn purkaminen johti 1980-luvulla rahoitusmarkkinoiden lähes täydelliseen vapautumiseen, ja tämä ennennäkemätön vapaus johti lopulta pankkikriisiin 1990-luvun alussa. Rahoitusmarkkinoiden vapautumisen lisäksi suomalaisten velkaantumiseen on vaikuttanut myös maamme elinkeinorakenteen muutos maatalousyhteiskunnasta teollisuusyhteiskunnaksi. Luoton saaminen onkin nykyään helpottunut ja nyky-yhteiskunnasta käytetäänkin tässä kontekstissa usein nimitystä *luottoyhteiskunta*. (Makkonen 2012: 21.)

Luotot ovat mahdollistaneet – ja mahdollistavat myös edelleen – yksittäisten luotonsaajien vaurastumisen. Tällaisesta vaurastumisesta on kyse, kun luottoa otetaan esimerkiksi oman tai sijoitusasunnon hankintaan, tulonhankintaan tai muuhun sijoittamiseen. Toisaalta luottoa voidaan ottaa myös pienempiin hankintoihin kuten matkapuhelimen tai tietokoneen hankintaa varten. Luotot mahdollistavat paremman elintason saavuttamisen nopeammin, kuin mihin olisi mahdollista pelkästään säästämällä. Luotoilla on myös tasa-arvoa lisäävä

vaikutus, koska niiden avulla lähtökohdiltaan varattomammattakin pystyvät hankkimaan itselleen varallisuutta, joka muuten olisi vain varakkaimpien ulottuvilla. Nykyään luotonsaantia voidaan pitää jopa taloudellista ja sosiaalista yhdenvertaisuutta edistävänä tekijänä. Sosiaalinen luotonanto on myös nykyisin osa Suomen sosiaaliturvajärjestelmää, ja sen tarkoituksena on ehkäistä taloudellista syrjäytymistä sekä ylivelkaantumista. (Makkonen 2012: 22.)

Vaikka vapaiden luottomarkkinoiden hyötynä on luoton saamisen helppous, sen kääntöpuolena ovat toisaalta harkitsematon luotonotto ja lopulta mahdollisesti velkaongelmat, jotka voivat koskettaa paitsi yksilöitä myös laajemmassa mittakaavassa koko yhteiskuntaa (Makkonen 2012: 22). Maksuvaikeudet ja ylivelkaantuminen eivät toki ole mikään uusi ja ennennäkemätön ongelma, mutta luottoyhteiskuntaan siirtyminen on tehnyt ongelmasta selvästi yleisemmän kuin aikaisemmin (Koulu & Lindfors 2013: 8).

Luotonantajan velvoitteita on alettu korostaa oikeustieteellisessä keskustelussa 1990-luvulta lähtien. Keskustelun ydinajatuksena on ollut, että luotottamisessa on kyse huomattavasti moniulotteisemmasta toimenpiteestä kuin pelkästään rahan antamisesta lainaksi. Luotonannon moniulotteisuuden vuoksi on oikeustieteellisessä keskustelussa alettu käyttää termiä luotonantajavastuu (eng. *lender liability*), jonka avulla pyritään korostamaan luotonantajan velvollisuuksia velallista kohtaan. Luotonantajavastuu velvoittaa luotonantajaa esimerkiksi erilaisin neuvonta- ja tiedonantovelvollisuuksin. Vastuulliseen luotonantoon liittyy myös asiakkaan taloudellisen aseman tunteminen. Jotta luotonantaja voi täyttää vastuullisen luotonannon mukaiset velvoitteensa, tulee sen olosuhteisiin nähden riittävässä määrin tuntea asiakkaansa taloudellisia olosuhteita. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 78–79.)

1.2 Tutkimuskohteen määrittely ja tutkielman rajaukset

Luottosuhteessa on kyse luotonantajan ja -saajan välisestä rahalainan ja maksuvelvoitteen sisältävästä luottosopimussuhteesta. Luotot sijoittuvat varallisuus oikeudellisesti merkittävään toimintaympäristöön, ja luottosuhteissa riski informaation epäsymmetriasta sopijapuolten kesken on merkittävä. Siksi on tärkeää, että osapuolten oikeudet ja velvollisuudet ovat tarkoin määriteltyjä. (Niemi 2013 b.)

Luottokelpoisuuden arvioinnissa pyritään selvittämään riittävän luotettavasti, kykeneekö kuluttaja täyttämään luottosopimuksessa määritellyt velvollisuutensa (Hemmo & Wuolijoki 2013: 91). Tämän tutkielman tutkimusongelmana on, *millainen vastuu luotonantajalla on asiakkaansa taloudellisen aseman tuntemisesta luotonantopäätöstä tehtäessä sekä luottosuhteen aikana*. Tutkimuksessa pyritään selvittämään luottokelpoisuusarvioinnin merkitystä ja tehtäviä niin asiakkaan suojaamisen ja pankin riskienarvioinnin näkökulmasta kuin myös väärinkäytösten ehkäisemisessä. Lisäksi tarkastellaan luottokelpoisuusarvioinnissa käytettävissä olevia tietoja ja tietolähteitä. Tutkielman metodina on perinteinen oikeusdogmaattinen tutkimus, eli tutkielmassa pyritään selvittämään, millainen on voimassa olevan oikeuden tila käsiteltävässä kysymyksessä (Husa ym. 2008: 20).

Kuluttajaluotolla tarkoitetaan kaikkia sellaisia luottoja, joita elinkeinonharjoittaja tarjoaa kuluttajille (Aluehallintovirasto 2014). Tätä määritelmää käytetään myös tässä tutkimuksessa. Tutkielman aihepiirin rajauksena on, että muihin kuin kuluttajaluottoihin ei tässä tutkielmassa perehdytä. Tutkielman lähtökohtana on myös, että luotonantajana toimii luottolaitos. Luottolaitoksia ovat talletuspankit ja luottoyhteisöt (Hemmo & Wuolijoki 2013: 14). Näistä talletuspankki on kuluttajaluotonannon kannalta merkittävämpi toimija, joten pääpaino tutkielmassa on juuri niiden harjoittamassa kuluttajaluotonannossa. Muiden elinkeinonharjoittajien kuluttajaluotonantoon, kuten esimerkiksi kulutushyödykkeen myyntiä kuluttajalle velaksi, ei tässä tutkielmassa perehdytä. (Makkonen 2012: 23.)

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman ensimmäinen luku on johdanto tutkielman aihepiiriin. Johdannossa käsitellään ensin velkaantumiseen johtaneita yhteiskunnallisia tekijöitä sekä kuluttajien asennoitumista velkaantumiseen. Aluksi luotonantoympäristöä sekä tutkielman aiheena olevaa luotonannon vastuullisuuden teemaa käsitellään yleisellä tasolla, jonka jälkeen määritellään tutkimusongelma sekä tutkielman rajaukset ja tutkielmassa käytettävä metodi. Lopuksi johdantokappaleessa eritellään tutkielman rakenne kappale kappaleelta.

Tutkielman toinen luku käsittelee vastuullista kuluttajaluotonantoa koskevaa sääntelyä, jossa pääpaino on hyvällä pankkitavalla sekä kuluttajansuojalain hyvää luotonantotapaa koskevalla 7 luvun 13 §:llä. Luvun ensimmäisessä alaluvussa avataan luotonantajavastuun käsitettä. Toisessa alaluvussa käsitellään luottosopimuksen varallisuus oikeudellista sääntely-ympäristöä, jossa pääpaino on kuluttajansuojalailla sekä erityisesti luottolaitoksia koskevalla lainsäädännöllä sekä luottotietoihin liittyvällä sääntelyllä. Luvun kolmas alaluku käsittelee luotonantotoimintaan olennaisesti liittyviä oikeusperiaatteita.

Tutkielman kolmannessa pääluvussa keskitytään asiakkaan tuntemiseen käytännössä. Luvussa selvitetään luottokelpoisuusarvioinnin merkitystä ja tehtäviä sekä tutkitaan, mitä tietoja luottokelpoisuusarvioinnissa yleensä käytetään, ja mistä lähteistä peräisin olevaa tietoa voidaan hyödyntää arvioinnissa. Luvussa käsitellään myös tietojen keräämisen syitä ja mahdollisia vaikutuksia luottokelpoisuusarviointiin sekä sitä, missä laajuudessa tietojen kerääminen on mahdollista.

Tutkielman neljännessä ja viidennessä pääluvussa tarkastellaan asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisen merkitystä eri näkökulmista. Neljännessä luvussa tarkastelunäkökulmana on asiakkaan suojaamisen näkökulma. Luvussa tarkastellaan luottokelpoisuusarvioinnin

funktiota asiakassuojan takaajana, olosuhteiden ja luottosopimukseen luoton kestoaikana tehtävien muutosten merkitystä, vastuullisen luotonannon laiminlyönnin seurauksia sekä asiakassuojaa takaajan näkökulmasta.

Tutkielman viidennessä pääluvussa keskitytään asiakkaan taloudellisen aseman tuntemiseen pankin riskinoton sekä väärinkäytösten ehkäisyn näkökulmasta. Luvussa käsitellään ensinnäkin pankin tavoitetta hallita riskinottoaan ja miten asiakkaan taloudellisen aseman tunteminen liittyy pankin riskipositioon. Luvussa pohditaan myös asiakkaansuojan ja riskienhallinnan yhdistämistä ja näiden tavoitteisiin liittyviä jännitteitä. Lisäksi tarkastellaan asiakkaan taloudellisen aseman tuntemista väärinkäytösten ehkäisyn näkökulmasta sekä vastuullisuuden laiminlyöntien seurauksia pankin riskienhallinnan sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen vaateiden näkökulmasta.

Tutkielman kuudes pääluku sisältää yhteenvedon, ja siinä esitellään ja analysoidaan tutkielman tuloksia.

2 VASTUULLISTA LUOTONANTOA KOSKEVA SÄÄNTELY

2.1 Luotonantajavastuu

Luottolaitokset korostavat toimintansa vastuullisuutta suhteessa asiakkaisiin ja yhteiskuntaan. Vastuullisen toiminnan perusteina katsotaan olevan yhteiskunnassa voimassa olevien normien noudattaminen, hyvä pankkitapa sekä luottamuksellinen toiminta asiakassuhteissa. Luottolaitosten tapa korostaa toimintansa vastuullisuutta perustuu paitsi hyvän yrityskuvan ylläpitämiseen, myös lainsäädännön luotonantajia velvoittavaan vastuullisuuden vaatimukseen. Vuonna 2010 voimaan tullut uudistettu kuluttajansuojalain 7 luku sisältää säännökset luotonantajan veloitteesta toimia asiakassuhteissaan vastuullisesti. Vastuullisuudella tarkoitetaan käytännössä luotonantajan vastuuta toimiensa rehellisyydestä, avoimuudesta sekä velvollisuudesta velallisen taloudellisen turvallisuuden huolehtimiseen. Luku sisältää hyvää luotonantotapaa koskevan yleissäännöksen (KSL 7:13), joka sisältää lisäksi tarkemmin määriteltyjä vaatimuksia luotonantajan vastuulliselle toiminnalle. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 90–91; Niemi 2013 a: 174–175.)

Luotonantajavastuuta voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Ensimmäkin luotonantajavastuu on juridisesti katsottuna siviilioikeudellinen ilmiö, koska sen perustana on sopimus. Luotonantajavastuu voidaan sijoittaa siis velvoiteoikeuteen ja vielä edelleen sopimusoikeuteen sekä vahingonkorvausoikeuteen. Siviilioikeudellisena ilmiönä luotonantajavastuu voidaan nähdä luotonantajan sopimusperusteisena, tuottamusperusteisena tai ankaraan vastuuseen perustuvana korvausvelvollisuutena sen luototettavalleen aiheuttamasta vahingosta. Toiseksi luotonantajavastuu voidaan nähdä myös julkisoikeudellisena ilmiönä. Julkisoikeudellinen näkökulma liittyy lähinnä pankkivalvontaan. (Huhtamäki 1993: 4–8.)

Luotonannossa vastuullisen toiminnan tulee ulottua luotonantoprosessiin kokonaisuudessaan, sen kaikissa vaiheissa (Niemi 2013 a: 174). Keskeisimpinä seikkoina luotonantajan vastuullisuudessa ovat kuluttajansuojalain hyvän luotonantotavan noudattaminen, luottokelpisuuden arviointi sekä asiakkaan henkilöllisyyden todentaminen luotettavasti (Makkonen 2012: 38). Lisäksi luottolaitoslaissa (laki luottolaitostoiminnasta 8.8.2014/610) velvoitetaan kaikki luotonantajat noudattamaan hyvän pankkitavan säännöstöä, ja näin ollen vastuullisuuden mittarina voidaan pitää hyvän pankkitavan velvoitteiden noudattamista myös kaikessa luottolaitosten harjoittamassa luotonantotoiminnassa (LuottolaitosL 15:1).

Velvollisuus vastuulliseen luotonantoon ei ole vain riskienhallinnan vuoksi säädetty velvoite. Vastuullisella luotonannolla, jonka sisältöä määrittävät hyvä pankkitapa sekä hyvä luotonantotapa, on joskus myös siviilioikeudellisia vaikutuksia. Luotonantajavastuu voidaankin nähdä tietynlaisina rajoina siitä, miten luotonantaja saa asiakassuhteissaan menettellä. Lisäksi luotonantajavastuu määrittelee, mitä epäasianmukaisesta menettelystä seuraa. Luotonantajavastuuta ei voida myöskään rajata pelkästään luotonantajan vastuullisuudeksi luotonottajaa kohtaan, vaan vastuullisuuden tulee tietyissä tapauksissa ulottua myös kolmansiin osapuoliin - kuten esimerkiksi takaajaan. (Huhtamäki 1993: 4; Wuolijoki 2003: 84.)

2.2 Luotonantoa koskeva sääntely

2.2.1 Luotonantoon liittyvä sääntely-ympäristö

Velkojan ja velallisen suhdetta voidaan arvioida sekä velkakirjaoikeudellisena että sopimus- oikeudellisena kysymyksenä. Näistä ensimmäisessä kyse on pitkälti asiakirjasidonnaisien oikeusvaikutusten arvioinnista sekä velkakirjan siirtoon liittyvistä tilanteista. Sopimusoi- keu-

dellisessä näkökulmassa puolestaan korostuu luottosuhteiden sopimusluonne. Luotonottajan ja -antajan välinen luottosuhde perustuu sopimukseen, jota kutsutaan luottosopimukseksi. Sopimusoikeudellinen katsantotapa korostaakin luottosopimusten asemaa yhtenä sopimustyyppinä. Useat luottosopimuksiin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä tulevatkin esille myös muiden sopimustyyppien kohdalla. Etenkin talletuspankkien ja luottolaitosten harjoittaman luotottamisen yhtenä piirteenä on, että luottosopimuksen ehdot ovat kokonaan tai ainakin suurimmaksi osaksi vakioehtoja. Tämä tarkoittaa sitä, että yleensä suurin osa luottosopimuksen ehdoista on laadittu käytettäväksi useissa samankaltaisissa sopimuksissa. Tällöin vastapuolen vaikutusmahdollisuudet sopimuksen ehtoihin ovat heikot. Vakiosopimusluonteensa vuoksi luottosopimuksiin soveltuvat myös vakiosopimuksia koskevat periaatteet. Myös pankkien luotonantotoiminnassa noudatetaan luonnollisesti sopimus- ja velvoiteoikeuden yleisiä säännöksiä (Alhonsuo ja muut 2012: 113). Lisäksi pankkien luotonantoon liittyy myös paljon erityissääntelyä (Niemi 2013a: 144). (Aurejärvi & Hemmo 2006: 3–4.)

Pankkisääntelyn tavoitteita voidaan tarkastella yhtäältä makrotaloudellisesta ja toisaalta mikrotaloudellisesta näkökulmasta. Makrotaloudellinen tavoite pyrkii turvaamaan koko yhteiskunnan talouden vakautta, kun taas mikrotaloudellinen tavoite keskittyy mikrotason vakauteen kuten esimerkiksi yksittäisen pankkiryhmän valvontaan. Pääosa sääntelystä tukee molempia tavoitteita, sillä pankkisääntelyssä mikro- ja makrotason tavoitteet tukevat yleensä toisiaan ja näin ollen ovat helposti sekoitettavissa keskenään. Keskeisenä tavoitteena pankkisääntelyssä on myös asiakkaan taloudellisen turvallisuuden huomioon ottaminen - perinteisesti ajateltuna ensinnäkin tallettajien aseman turvaaminen. Toiseksi luottolaitoslainsäädäntö pyrkii turvaamaan luottolaitoksen liiketoiminnan hoitamista terveiden liikeperiaatteiden mukaisesti, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että luottolaitosten maksuvalmius ja vakavaraisuus pyritään turvaamaan. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 7–8.)

Lender liability -termin asema oikeustieteellisessä keskustelussa on korostunut viimeisten vuosikymmenien aikana. Sen ytimenä on luotonantajan velvollisuuksien moninaisuuden korostaminen (Aurejärvi & Hemmo 2006: 3). Pankkisääntelyn kehitystrendinä onkin havaittavissa sääntelyn edellyttävän pankeilta yhä enemmän yhteiskunnan ja koko talousjärjestelmän edun ja vakauden huomioimista. Tämä kehitystrendi näkyy myös asiakkaan suojan sääntelyssä esimerkiksi juuri vastuullisen luotonannon velvoitteina. Esimerkiksi luottolaitoslaki velvoittaa luottolaitokset tuntemaan asiakkaansa. Luottolaitoslaki edellyttää, että luottolaitoksella on myös tarvittavat järjestelmät asiakaskohtaisten riskien tunnistamiseksi. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 8; LuottolaitosL 15:18.)

Suomessa rahoitus- ja vakuutusvalvontaa hoitaa Finanssivalvonta. Finanssivalvonta on viranomainen ja se valvoo esimerkiksi pankkeja, vakuutusyhtiöitä, sijoituspalveluyhtiöitä ja pörssiä. Finanssivalvonnan keskeisenä tavoitteena on turvata valvottaviensa vakaata toimintaa ja näin myös koko finanssimarkkinoiden vakautta. Finanssivalvonta toimii Suomen Pankin yhteydessä ja se kuuluu Euroopan finanssivalvontajärjestelmään. Euroopan finanssivalvontajärjestelmän päämääränä on varmistaa EU:n finanssijärjestelmän valvonta. Lisäksi luotonantajiin kohdistuvaa valvontaa suorittavat kuluttajaluotonannon osalta kuluttaja-asiamies sekä Kuluttajavirasto ja sen alaiset aluehallintovirastot. (Alhonsuo ja muut. 2012: 109; Niemi 2013a: 144.)

2.2.2 Kuluttajansuojalain hyvä luotonantotapa

Kuluttajan suojaaminen luottosuhteissa on toteutettu pitkälti lakiin perustuvalla pakottavalla sääntelyllä, josta ei voida sopimuksin poiketa kuluttajan asemaa heikentävällä tavalla. Suurin osa kuluttajaluottoja koskevasta sääntelystä sisältyy KSL 7 lukuun. KSL on kuluttajan eduksi pakottavaa oikeutta, joten sopimusehdot, jotka ovat sen vastaisia ja kuluttajalle epäedullisempia, ovat mitättömiä. KSL 7 luku sisältää säännöksiä esimerkiksi kuluttajaluottoja koskevasta mainonnasta, ennen luottosopimuksen tekemistä annettavista tiedoista sekä

asiakkaan luottokelpoisuuden arvioinnista ennen luottosopimuksen tekoa. (KSL 7 luku; Hemmo & Wuolijoki 2013: 72 & 81.)

Vuonna 2010 voimaan tullut uudistettu KSL 7 luku sisältää säännökset luotonantajan velvollisuudesta menetellä vastuullisesti. Vastuullisuus ei käsitteenä tarjoa juuri mitään käytännön toimintaohjeita, ja sen konkreettiset vaikutukset näkyvätkin lähinnä yksittäisissä tapauksissa ja menettelytavoissa. Vastuullisuuden velvoite ei sinällään vaikuta esimerkiksi luotonannossa käytettäviin sopimusehtoihin, vaan sen tarkoituksena säädellä lähinnä luotonantajan menettelytapoja kuluttaja-asiakassuhteissaan. Vastuullisuuden velvoitteen määrittelyn yleisluontoisuudesta huolimatta sen voidaan katsoa tarkoittavan kuluttajaluotonannossa esimerkiksi sitä, että luotonantaja on toimissaan rehellinen, avoin sekä huolehtii asiakkaansa taloudellisesta turvallisuudesta. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 90–91.)

Vastuullisuuden velvoitteen sekä siihen tarkempia vaatimuksia asettaa KSL 7:13, joka on hyvän luotonantotavan yleissäännös (Hemmo & Wuolijoki 2013: 91). Hyvän luotonantotavan yleissäännöksen tarkoituksena on olla joustava normi, joka mukautuu yhteiskunnan arvojen muutoksiin. Lisäksi yleissäännökseen on koottu menettelytapoja, joita luotonantajalta edellytetään, jotta sen harjoittamaa luotonantotoimintaa voidaan pitää hyvän luotonantotavan mukaisena vastuullisena luotonantona. Tällainen menettelytapa on esimerkiksi luottoa koskevien selkeiden ja riittävien tietojen antaminen kuluttajalle ennen luottosopimuksen solmimista (KSL 7:13 4 kohta). (HE 24/2010.)

Kuluttajansuojalain vastuullisen luotonannon mukaiseen luotonantoon sisältyy myös KSL 7:14:n sisältämä velvollisuus kuluttajan luottokelpoisuuden arviointiin. Sen velvoittamana tulee luotonantajan arvioida kuluttaja-asiakkaansa maksukykyisyyttä ennen luottosopimuksen tekemistä. Arviointi tulee tehdä riittävien tietojen perusteella ja sen päämääränä on selvittää kuluttajan kyky täyttää sopimusvelvoitteensa. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 91.)

Pankit ovat noudattaneet kuluttajansuojalaissa säädettyä hyvää luotonantotapaa jo ennen sen säätämistä, koska hyvän luotonantotavan noudattamisvelvollisuus ja säätäminen kuluttajansuojalakiin on seurausta hyvästä pankkitavasta sekä Finanssivalvonnan antamista standardeista. Lainsäätäjä on mitä ilmeisimmin tarkoittanut siis hyvän luotonantotavan sisällymistä jo hyvään pankkitapaan. Kuluttajansuojalain vastuullista luotonantoa sääntelevien normien lisäksi kuluttajaluotonannossa tulee ottaa huomioon Finanssivalvonnan luotonmyöntöä koskevat suositukset niin riskienhallinnan kuin myös asiakkaan suojan suhteen (Hemmo & Wuolijoki 2013: 93). (Makkonen 2012: 42.)

2.2.3 Hyvä pankkitapa

Pankit ovat sitoutuneet noudattamaan Finanssialan Keskusliiton kanssa sovittua hyvää pankkitapaa (Niemi 2013 a: 145). Se on pankkien yleisesti tunnustama periaate ja sen velvoittavuus perustuu pankkialan itsesääntelyyn sekä Finanssivalvonnan ohjeisiin ja normeihin. Aikaisemmin velvollisuus hyvän pankkitavan noudattamiseen ilmeni vain joiltain osin lainsäädännöstä ja velvollisuus oli ilmaistu lainsäädännössä sangen epätasaisesti ja hajanaisesti. Vuonna 2014 säädetyssä uudessa luottolaitoslaissa hyvän pankkitavan noudattamisvelvollisuus lisättiin kaikkia luottolaitoksia koskevaksi velvoitteeksi. (Makkonen 2012: 48.)

Koska yksityiskohtaiset säännökset eivät anna vastausta kaikkiin luotonantotilanteisiin, hyvä pankkitapa on joustavuutensa ansiosta luotonannossa tärkeässä roolissa. Hyvästä pankkitavasta ilmenee myös luotonantoa koskevia ohjeita. Hyvän pankkitavan mukaista on esimerkiksi asiakkaan oikeus saada tietoja pankin tarjoamista luottovaihtoehtoista sekä luottojen ehdoista ja luotonannon kustannuksista. Lisäksi hyvä pankkitapa velvoittaa pankit luottokelpoisuusarviointiin ennen luoton myöntämistä. Hyvässä pankkitavassa on myös

edellytetty pankin luotonantotoiminnalta vastuullisuutta sekä asiakkaan taloudellisen turvallisuuden huomioimista. (Hyvä pankkitapa 2004; Makkonen 2012: 49; Wuolijoki 2003: 84.)

Hyvää pankkitapaa koskevat ohjeet eivät siis ole tyhjentyviä (Wuolijoki 2003: 57). Hyvä pankkitapa on lähinnä kokoelma suuntaviivoja, joita pankkitoiminnassa tulisi noudattaa. Käytännössä hyvä pankkitapa merkitsee kuitenkin esimerkiksi ymmärrettävissä olevia sopimusehtoja, luottokelpoisuuden arviointia ennen luoton myöntämistä sekä riittävän informaation antamista asiakkaalle. (Hyvä pankkitapa 2004; Makkonen 2012: 48)

Hyvässä pankkitavassa on mainittu pankin ja asiakkaan suhdetta ohjaaviksi instrumenteiksi myös valvontaviranomaisten määräykset sekä ohjeet. Hyvää pankkitapaa täsmentääkin osaltaan Finanssivalvonnan määräys- ja ohjekokoelma, joka sisältää Finanssivalvonnan oikeudellisesti velvoittavat määräykset sekä suositusluontoiset ohjeet. Finanssivalvonta on antanut mm. suosituksen luontoisen standardin rahoituspalveluissa noudatettavista menettelytavoista. Keskeisiä Finanssivalvonnan määräyksiä ja ohjeita asiakkaan tuntemista koskien sisältyy ensinnäkin *Luottoriskin hallinta ja luottokelpoisuuden arviointi rahoitussektorin valvottavissa* -nimiseen kokoelmaan (Määräykset ja ohjeet 4/2018) sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen osalta kokoelmaan *Rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskitekijät* (Määräykset ja ohjeet 7/2021) sekä *Asiakkaan tunteminen – rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen* (Standardi 2.4). (Makkonen 2012: 49; Finanssivalvonta 2022.)

Asiakkaan suojan lisäksi hyvän pankkitapaan sisältyvät luottolaitostoiminnan osalta olennaisina seikkoina tallettajien taloudellisen turvallisuus sekä rahoitusmarkkinoiden vakauden ylläpitäminen. Hyvän pankkitavan periaate näkyy käytännössä paitsi luotonantotoiminnassa myös pankin muissa liiketoiminnoissa. Hyvä pankkitapa sisältää asiakkaan ja pankin

välistä suhdetta sekä pankin toimintatapoja koskevia käytännesääntöjä ja toimintaperiaatteita. (Makkonen 2012: 42; Niemi 2013a: 145.)

2.2.4 Pankkisalaisuus

Kuten muutakin pankkitoimintaa, myös luotonantoa koskee pankkisalaisuus. Pankkisalaisuus on yksi pankkitoimintaan elimellisesti liittyvistä periaatteista, ja velvoittaa luottolaitosta (ja toisinaan myös tiettyjen kolmansien) pitämään salassa saamansa taloudellista asemaa, henkilökohtaisia oloja tai ammatti- ja liikesalaisuuksia koskevat tiedot. Pankkisalaisuudesta on säädetty luottolaitoslain 15 luvun 14 §:ssä. (LuottolaitosL 15:14; Makkonen 2016: 62–64.)

Pankkisalaisuus velvoittaa luotonantajaa olemaan ilmaisematta sen ulkopuolelle ja myös tarpeettomasti sen sisällä asiakassuhteisiin tai asiakkaisiin liittyvää tietoa, joka kuuluu pankkisalaisuuden piiriin. Pankkisalaisuuden alaiseksi tiedoksi katsotaan sellaiset tiedot, joiden suhteen voidaan olettaa, että asiakas haluaa pitää ne salassa. Pankkisalaisuudesta voidaan poiketa vain asiakkaan suostumuksella tai lainsäädännön velvoittamana. Luotonantajan salassapitovelvoitteeseen on olemassa poikkeuksia myös esimerkiksi tiettyjen viranomaisten tiedonsaantioikeuksien täyttämiseksi. Lisäksi pankkisalaisuus ei estä luotonantajaa esimerkiksi antamasta vakuudenantajalle tietoja luotonsaajan taloudellisesta tilanteesta. (Makkonen 2016: 62–64.)

Pankkisalaisuuden käsitteen ollessa varsin laaja, ja käsittäen mm. henkilön koko asiakkuuden salassapitovelvoitteen, voidaankin todeta, että käytännössä kaikki luotonantajan hallussa oleva luotonsaajaa ja takaajaa koskeva tieto on salassa pidettävää, eikä luotonantajalla ole oikeutta luovuttaa sitä eteenpäin muutoin kuin asiakkaan tai takaajan suostumuksella tai mikäli lainsäädännöstä tällainen velvollisuus aiheutuu. (Makkonen 2016: 62–64.)

2.2.5 Luottotietolainsäädäntö ja luottotietorekisterit

Luottotiedon käsite on laaja. Luottotiedon määritelmä pitää sisällään paitsi luottotietorekistereistä saatavat tiedot, myös muutkin velallisen maksukyvyistä ja –halukkuudesta kertovat tiedot. Luottotietojen keräämisen tavoitteena oli alun perin velkojien varoittaminen sellaisista velallisista, joilla on suurempi riski jättää velkansa maksamatta. Nykyisin luottotietojärjestelmä katsotaan toisaalta myös ylivelkaantumista estäväksi instrumentiksi. Näin luottotietojärjestelmää voidaan tarkastella paitsi velkojien myös velallisen etuja edistävänä, koska se ehkäisee velkaongelmia ja rajoittaa ylivelkaantumista. Tämänhetkiset luottotietorekisterit sisältävät vain negatiivisia luottotietoja, mikä tarkoittaa, että luottotietorekistereihin voidaan merkitä maksulaiminlyöntejä koskevia tietoja sekä mahdollisesti myös tietoja edunvalvonnasta, liiketoimintakiellosta sekä omasta luottokiellosta. Henkilöluottotietojen käyttö on rajattu käytännössä vain luoton myöntämiseen, luotonvalvontaan, vakuudenantamiseen sekä perinnän suunnitteluun – muissa yhteyksissä luottotietojen käsittely ei ole sallittua. (Makkonen 2016: 126–127; Makkonen 2012: 99.)

Luottotietolaki (527/2007) on luottotietotoimintaa sääntelevä yleislaki. Lain tavoitteena on yhtäältä varmistaa luotettavien ja ajantasaisten luottotietojen saanti helposti, ja toisaalta sen avulla pyritään turvaamaan luottotietorekisteriin rekisteröityjen velallisten oikeuksia. Luottotietolaissa säädetään muun muassa mihin tarkoituksiin luottotietoja on mahdollista luovuttaa, mitä tietoja on mahdollista rekisteröidä luottotietorekisteriin ja luottotietomerkintöjen ajallisista rajoituksista. Luottotietolaki sisältää myös velvoitteen luottotietojen oikeellisuudesta sekä säännökset siitä, miten luottotietorekisterissä ilmenevät virheet tulee korjata ja millainen korvausvastuu luottotietorekisterin ylläpitäjälle voi vääristä luottotietomerkinnöistä aiheutua. Luottotietolain noudattamista valvoo Suomessa tietosuojavaltuutettu. (Koulu & Lindfors 2013: 26–27.)

Luottotietolaki velvoittaa noudattamaan hyvää luottotietotapaa. Hyvä luottotietotapa määritellään luottotietolaissa siten, että luottotietotoiminnan harjoittajan, luottotietoja käyttävän tai muutoin käsittelevän tulee noudattaa toiminnassaan huolellisuutta. Tämän ns. yleisen huolellisuusveloitteen lisäksi edellä mainitut ovat velvollisia huolehtimaan luottotietojen laadusta, rekisteröityjen tiedonsaantioikeuksien toteutumisesta, käyttämiensä tietojärjestelmien tietoturvasta sekä rekisterin tietojen käsittelyn valvonnan asianmukaisuudesta (luottotietolaki 2 luku 5 § kohta 1). Lisäksi säädetään kiellosta rajoittaa rekisteröityjen yksityisyyden suojaa ilman laissa määrättyä perustetta (Luottotietol 2 luku 5§ kohta 2) sekä rekisteröityjen oikeudesta tulla arvioiduksi oikeiden ja asianmukaisten tietojen perusteella (Luottotietol 2 luku 5 § kohta 3). (Koulu & Lindfors 2013:27; Luottotietol 2 luku.)

Hyvää luottotietotapaa koskevia konkreettisia ohjeita ei ole vielä syntynyt, eikä hyvän luottotietotavan vastaisesta menettelystä ole laissa annettu esimerkkejä. Voidaankin sanoa, että tapa on vasta vähitellen muotoutumassa. Hyvän luottotietotavan muotoutumiseen on vaikuttanut luottotietolain yksityiskohtaisuus, jonka vuoksi hyvälle luottotietotavalle ei ole muodostunut samanlaista tarvetta kuten esimerkiksi hyvälle pankkitavalle. Konkreettisten hyvää luottotietotapaa koskevien ohjeiden puutteesta huolimatta voidaan pitää selvänä, että esimerkiksi aiheettomien maksuhäiriömerkintöjen kirjaaminen rekisteriin ja vanhentuneiden tietojen poistamisen viivyttely ovat sellaisia menettelytapoja, joita pidetään hyvän luottotietotavan vastaisina. (Koulu & Lindfors 2013: 27.)

Luottotietolaki määrää luottotietojen luovuttamisesta ja siinä taataankin jokaiselle oikeus saada luottotietoja hyväksyttävään tarkoitukseen. Tällainen hyväksyttävä tarkoitus voi olla esimerkiksi vuokranantajan tarkoitus tarkistaa sellaisen henkilön luottotiedot, jolle on aikeissa vuokrata asuntonsa. Henkilön on mahdollista pyytää myös omat luottotietonsa ja näyttää ne sopimustilanteessa sopimuskumppanilleen. Luottolaitosten henkilötietojen käsittelyssä sovellettavia säädöksiä ovat myös henkilötietolaki sekä Finanssialan keskusliiton

käytännesääntöinä toimivat henkilötietojen käsittelyn periaatteet (Niemi 2013 a: 223). (Koulu & Lindfors 2013: 28.)

2.3 Luotonantoon liittyvät oikeusperiaatteet

2.3.1 Oikeusperiaatteet luotonantotoiminnassa

Oikeusperiaatteet ohjailevat oikeudellista ratkaisutoimintaa joustavasti. Siinä missä oikeudelliset säännöt ovat joko sovellettavissa tiettyyn ratkaisuun tai eivät, periaatteet vaikuttavat ratkaisuun enemmän tai vähemmän. Lisäksi periaatteiden voimassaolo on kriteereiltään väljempää, toisin kuin sääntöjen, jotka ovat joko voimassa tai eivät. Sääntöjen ollessa usein yksiselitteisiä, periaatteet voivat tarjota useita tulkintoja vallitsevasta oikeusongelmasta riippuen siitä, miten paljon niille annetaan painoarvoa. Periaatteet eivät siis määrää lopullista ratkaisua, vaan toimivat suuntaa antavina normeina (Niemi 2013 a: 95). Periaatteiden kollisiot eivät myöskään aiheuta samankaltaisia perustavanlaatuisia ongelmia kuin sääntöjen kollisiot, jotka tulisi ratkaista aina suuntaan tai toiseen toisen säännön väistyessä. (Saarnilehto 2000: 58–65.)

Varallisuus oikeus sisältää lukuisia oikeusperiaatteita, joita voidaan soveltaa luotonantajan ja luotonantajan väliseen suhteeseen. Tällaisia oikeusperiaatteita ovat mm. sopimusoikeuden oikeusperiaatteet *sopimusvapauden periaate*, *sopimuksen sitovuuden periaate*, *kohtuusperiaate* sekä *lojaliteettiperiaate*. Yleisistä sopimusoikeuden periaatteista keskeisimpiä luottosuhteen kannalta ovat myös pankin harjoittamassa luotonantotoiminnassa lojaliteettiperiaate ja kohtuusperiaate (Huhtamäki 1993: 13-15). Edellisten lisäksi kappaleessa on käsitelty erityisesti kuluttajaluottosuhteiden kannalta merkityksellistä heikomman suojan periaatetta. (Niemi 2013 a: 91–96.)

2.3.2 Sopimusvapaus ja sopimuksen sitovuus

Sopimusvapauden periaate on yksi varallisuus oikeuden kantavista periaatteista. Sen asema varallisuus oikeudessa on vahva. Periaate merkitsee täysivaltaisen henkilön tai oikeushenkilön kompetenssia määrätä tahdostaan ja sen sitomisesta oikeustoimin haluamallaan tavalla (Saarnilehto 2000: 74). Sopimusvapaus tarkoittaa perinteisesti yksilön valinnan vapautta sopimuksen solmimisessa, sopimus kumppanien valinnassa sekä esimerkiksi sopimuksen sisällöstä päätettäessä. Sopimusvapauden periaate perustuu ajatukseen sopimuksen osapuolten yhdenvertaisuudesta ja siitä, että kumpikin sopijapuoli on kykenevä arvioimaan sopimuksesta hänelle aiheutuvat riskit ja huolehtimaan omien etujensa toteutumisesta sopimusta tehtäessä. (Niemi 2013 a: 96–99.)

Nykyisin edellytystä sopijapuolten tiedollisesta ja taloudellisesta yhdenvertaisuudesta pidetään vain varsin harvoin toteutuvana olosuhteena. Tästä syystä sopimusvapautta on tarkoituksenmukaista rajoittaa tietyissä tilanteissa. Sopimusvapauden rajoitukset voivat olla ensinnäkin oikeudellisia, jolloin ne on asetettu lainsäädännöllä tai oikeusnormeilla. Toisaalta rajoitukset voivat olla myös tosiasiallisia sopimusvapauden rajoituksia, jolloin kiinnitetään huomiota yhteiskunnassa vallitsevien voimasuhteiden tarkasteluun ja siihen, vallitseeko sopimusvapaus tosiasiallisesti oikeustointa tehtäessä vai vallitseeko se vain oikeudellisesti. Lisäksi sopimusvapautta voidaan rajoittaa ns. sopimuspakolla, joka koskee julkis palveluiksi katsottavia palveluita sekä sellaisia yrityksiä, joilla on monopoli tai siihen rinnastettava asema toimialueellaan (Saarnilehto 2000: 81). (Niemi 2013 a: 99–100.)

Sopimuksen sitovuuden periaate on sopimusvapauden periaatteelle käänteinen ilmiö (Saarnilehto 2000: 74). Sopimuksen sitovuus merkitsee sitä, että sopimuksella sidotaan sopijapuolet oikeussuhteeseen (Niemi 2013 a: 102). Pääsääntönä on, että sopimus sitoo sellaisena kuin se on allekirjoitushetkellä. Sitovuuteen on kuitenkin olemassa poikkeuksia esimerkiksi olosuhteiden poikkeuksellisista muutoksista johtuvan ylivoimaisen suoritusesteen

muodossa. Sopimuksen sitovuus merkitsee käytännössä ja lähtökohtaisesti sitä, että kumpikaan sopijapuoli ei saa omatoimisesti muuttaa sopimuksen ehtoja ilman toisen sopijapuolen hyväksyntää (Niemi 2013 a: 102). (Saarnilehto 2000: 70.)

2.3.3 Lojaliteettiperiaate

Lojaliteettiperiaate velvoittaa sopijapuolia ottamaan huomioon toisen sopijapuolen perustellut odotukset. Lojaliteettiperiaatteella on korostunut asema etenkin pitkäkestoisissa sopimuksissa sekä myös henkilökohtaisissa sopimuksissa, koska periaatteessa korostuvat sopimuksen yhteistoiminnallinen luonne sekä sopijapuolten yhdenvertaisuus. Mitä pitempään jatkuneesta sopimussuhteesta on kyse, sitä perustellumpaa on, että sopijapuolet voivat olettaa vastapuoleltaan lojaliteettia. (Saarnilehto 2000: 88 & 129.)

Lojaliteettiperiaatteessa on usein kyse sopijapuolten tiedollisesta yhdenvertaisuudesta (Saarnilehto 2000: 88). Periaatteen sisältö vaihtelee tapauskohtaisesti ja sen soveltamiseen vaikuttavat yksittäistapausten ominaisuudet esimerkiksi osapuolten tiedolliset tai taloudelliset asemat. Lojaliteettiperiaatteesta ei voida esittää täsmällisiä ja tarkkoja määritelmiä. Kuitenkin voidaan sanoa, että laajassa merkityksessä lojaliteettivelvollisuus tarkoittaa sopijapuolten velvollisuuksia ottaa toisen sopijapuolen intressit huomioon kohtuullisessa ja riittävässä määrin. Lojaliteettiperiaatteen tarkoituksena on siis sopimukseen liittyvän riskin pienentäminen. Suppeimmassa merkityksessä lojaliteettivelvoitteen voidaan katsoa tarkoittavan vain sellaisen toiminnan kieltämistä, joka voisi vahingoittaa toista sopijapuolta. (Niemi 2013 a: 104.)

Etenkin kuluttajasuhteissa osapuolten voimasuhteet ovat useimmiten epätasapainossa elinkeinonharjoittajan hyväksi. Lojaliteettivelvollisuuden korostuminen kuluttajasuhteissa voidaan nähdä esimerkiksi siitä, että lojaliteettivelvollisuus on katsottu niin tärkeäksi periaatteeksi kuluttajan oikeuksien toteutumisen kannalta, että lojaliteettivelvollisuus näkyy

kuluttajansuojalainsäädännössä pakottavina säännöksinä. Lojaliteettiperiaate on luotonantajavastuun sisällön kannalta tärkeä oikeusperiaate. Lojaliteettivelvollisuuden mukaisesti sopimuksella ei saisi olla vahingollista vaikutusta asiakkaalle. Lojaliteettivelvoitteen vaatima toisen osapuolen intressien huomioiminen voidaan toteuttaa sekä luotonannossa että muutoinkin erilaisien selvitys-, tiedonanto-, myötävaikutus- ja huolenpitovelvollisuuksien avulla. (Makkonen 2012: 46; Niemi 2013 a: 103–104.)

2.3.4 Kohtuusperiaate

Pääsääntönä on, että sopijapuolia pidetään sopimusoikeudellisen yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti yhdenvertaisina. Lähtökohtana siis on, että sopijapuolet voivat vapaasti päättää sopimuksensa ehdoista ja valvoa omien etujensa toteutumista sopimussuhteessa. Sopimuksen sisältö on tällöin riippuvainen sopijapuolten neuvotteluvoimasta ja -taidoista. Sopimus myös pääsääntöisesti sitoo sopijapuolia. (Saarnilehto 2000: 109.)

Sopimuksen ja sitä ympäröivän sopimusoikeuden tehtävänä on taata sopimusvarmuus. Sopimuksessa sopijapuolet sopivat riskien jakamisesta silloin, kun sopimusta ei syystä tai toisesta täytetäkään. Riski sopimuksen toteutumisesta jakautuu tällöin ennalta määrätysti sopijapuolten kesken. Sopimuksen sitovuuteen on kuitenkin olemassa poikkeuksia, jotka voivat vaikuttaa sopimuksesta aiheutuvien riskien jakautumiseen. Perinteisiä vastuuvapausperusteita ovat olleet esimerkiksi ylivoimainen este ja liikavaikeus, mutta niiden rinnalle on kehittynyt erilaisia sovittelusäännöksiä sekä kohtuusperiaate. (Saarnilehto 2000: 109–110.)

Kohtuusperiaate on poikkeus sopimuksen sitovuuden periaatteeseen, koska sen mukaan ainoastaan sopimukset, joita voidaan pitää kohtuullisina, ovat sitovia. Näin ollen kohtuuttomaksi katsottavaa sopimusta ei ole velvollisuutta pitää, mistä seuraa myös, että toiminta, joka pääsääntöisesti mielletäisiin sopimusrikkomukseksi, ei johdakaan sopimusta rikkovan sopijapuolen korvausvelvollisuuteen. Kohtuusperiaate on siis sopimuksen sisältöä koskeva

periaate ja sen pääasiallisena tehtävänä on sopijapuolten tasa-arvoisuuden ylläpitäminen. (Saarnilehto 2000: 110–111.)

2.3.5 Heikomman suoja

Koska sopimussuhteessa osapuolten välinen taloudellinen ja tiedollinen tasavertaisuus ei usein toteudu, on heikomman osapuolen oikeudellista suojaamista pidetty tarpeellisena. Suojaamisen tavoitteena on, ettei vahvempi osapuoli pysty hyväksikäyttämään heikompaansa. Heikomman suojan periaatteella on sopijapuolten asemia tasapainottava pyrkimys, jonka saavuttaminen on tärkeää esimerkiksi osapuolten valinnanvapauden turvaamiseen tähdätessä. Heikomman suojan periaate liitetään usein etenkin kuluttajaluottosuhteisiin. (Saarnilehto ja muut 2012; Saarnilehto 2000: 98.)

Heikomman suojan periaatteen asema on nykyisin vankka ja sen keskeinen asema on nähtävissä sekä lainsäädännöstä että oikeuskäytännöstä ja -kirjallisuudesta. Perinteisesti katsottuna heikomman suojaa on toteutettu etupäässä erinäisin kieltonormein, mutta nykyisin heikomman suojaa on alettu toteuttaa myös vahvemmalle osapuolelle säädettyjen velvollisuuksien kautta. Heikomman suojan periaatteen toteutuminen merkitseekin usein sitä, että sopimusvapautta joudutaan tietyiltä osin rajoittamaan. (Saarnilehto 2000: 97–98; Saarnilehto ja muut. 2012.)

Heikomman osapuolen suoja ei ole käsitteenä täsmällinen, eikä sille voida antaa täysin tarkkaa merkitystä. Tämän takia heikomman suojan periaatetta käsitellään eri näkökulmista. Yhtenä tarkastelukulmana voi olla esimerkiksi heikomman suojan kohde, eli se, ketä suojataan. Perinteisesti on katsottu, että heikomman osapuolen suojan kohteena ovat esimerkiksi vuokrasopimussuhteessa vuokralainen, työsuhteessa työntekijä tai esimerkiksi kuluttaja. Avainseikkana suojan kohdetta arvioitaessa voidaan pitää taloudellista tai muuta tiedollista heikommutta toiseen sopijapuoleen nähden. (Saarnilehto 2000: 98; Saarnilehto ja muut. 2012.)

Toisaalta tulee tarkastella myös suojaamisen syitä sekä sen tavoitteita. Jyrki Talan mukaan heikomman suojan periaatteella on kolme tavoitetasoa. Ensimmäisellä tavoitetasolla pyritään heikomman sopijapuolen suojan tason sekä määrän turvaamiseen. Toinen tavoitetaso on eräänlainen tasapainotila sopijakumppaneiden välillä. Kolmannella tavoitetasolla puolestaan pyritään saattamaan heikompi sopijapuoli toista sopijapuolta vahvempaan asemaan. (Saarnilehto 2000: 99; Saarnilehto ja muut. 2012.)

Kolmantena heikomman suojan tarkastelunäkökulmana voidaan tarkastella niitä keinoja, joilla heikomman suojaa pyritään toteuttamaan sopimussuhteessa. Keinot voivat olla ns. välittömiä keinoja, joilla heikomman asemaa parannetaan suoraan sellaisilla säännöksillä, jotka estävät vahvemman ylivaltaa sopimussuhteessa, tai välillisiä keinoja, jotka parantavat heikomman sopijapuolen mahdollisuuksia toimia sopimussuhteessa tasavertaisena sopimuskumppanina. Toisaalta heikomman suojan toteuttamisen keinot voivat olla myös joko ennaltaehkäiseviä tai jälkikäteisiä suojakeinoja. Näistä ensimmäiseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi pakottava ja dispositiivinen lainsäädäntö sekä vahvemmalle osapuolelle annetut tiedonanto- sekä neuvontavelvollisuudet. Jälkimmäinen ryhmä taas sisältää esimerkiksi sovittelun. (Saarnilehto 2000: 98 & 101–109; Saarnilehto ja muut. 2012.)

3 ASIAKKAAN TALOUDELLISEN ASEMAN TUNTEMINEN JA SEN SELVITTÄMISESSÄ KÄYTETTÄVÄT TIEDOT

3.1 Taloudellisen aseman tunteminen luotonantoprosessissa

Hyvän pankkitavan mukaan pankin tulee tuntea asiakkaansa sekä tämän taloudellinen asema asiakassuhteeseen nähden sopivassa laajuudessa. Lisäksi hyvä pankkitapa edellyttää, että luottoa myöntäessään pankin tulee selvittää asiakkaan maksukyky käytettävissä olevilla tiedoillaan. Taloudellisen aseman tuntemisella pyritään vähentämään ylivelkaantumisen kaltaisia ongelmatilanteita. Hyvän pankkitavan lisäksi hyvä luotonantotapa velvoittaa luotonantajan tutkimaan huolellisesti luotonhakijan kyvyn vastata sitoumuksistaan, kun luotonantaja harkitsee luoton myöntämistä kuluttajalle. (Niemi 2013 a: 234–235 & 258; Hyvä pankkitapa 2004: 2–3.)

Luotonhakija-asiakkaan tuntemisella tarkoitetaan ensinnäkin asiakkaan tunnistamista. Asiakkaan tunnistaminen tarkoittaa asiakkaan henkilöllisyyden selvittämistä asiakkaan pankille toimittamien tietojen perusteella. Lisäksi asiakkaan *henkilöllisyys todennetaan* eli varmistetaan luotettavasta lähteestä peräisin olevien asiakirjojen tai tietojen perusteella, mikä käytännössä tarkoittaa asiakkaan tunnistamista esimerkiksi henkilöllisyystodistuksen tai ajokortin avulla tai verkkopalvelussa tunnistautumista verkkopalvelutunnuksien avulla. Asiakkaan tunnistamisella voidaan myös tarkoittaa asiakkaan todellisen edunsaajan tunnistamista, tai sellaisen henkilön tunnistamista, joka toimii asiakkaan lukuun. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 55; Niemi 2013 a: 234.)

Toiseksi asiakkaan tuntemisella tarkoitetaan asiakkaan *taloudellisen aseman tuntemista*. Taloudellisen aseman selvittämisen tavoitteena on saada selville asiakkaan aiempaan maksukäyttäytymiseen sekä nykyiseen että tulevaan maksukykyyn vaikuttavia seikkoja. Kuluttajaluottoja koskee kuluttajansuojalaissa säädetty luotonantajan velvollisuus arvioida kuluttajan luottokelpoisuutta. Säännöksen perusteella luotonantajan tulee ennen luottopäätöksen tekemistä arvioida kuluttajan taloudellista tilaa. Tähän arviointiin sisältyy mm. kuluttajan tulojen sekä muiden taloudellisten olosuhteiden arviointi riittävien tietojen perusteella. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 91; Niemi 2013 a: 234–235.)

3.2 Luottokelpoisuusarviointi asiakkaan tuntemisen välineenä

3.2.1 Luottokelpoisuusarvioinnin funktiot

Kuluttajaluottosopimuksien yhteydessä tehtävällä luottokelpoisuusarvioinnilla on kolme tehtävää. Ensinnäkin luottokelpoisuusarvioinnilla pyritään hallitsemaan luotonantajan luottoriskejä, toiseksi sillä pyritään takaamaan riittävä asiakassuoja ja kolmanneksi sen tarkoituksena on väärinkäytösten ehkäiseminen. Näitä eri funktioita käsitellään tarkemmin pääluvussa 4 (asiakassuoja) ja 5 (riskienhallinta sekä väärinkäytösten ehkäiseminen). (Makkonen 2012: 96.)

3.2.2 Luottokelpoisuusarvioinnin tietolähteet

Hyvän pankkitavan mukaan pankilla on oikeus hankkia asiakkaastaan sellaisia tietoja, jotka ovat tarpeellisia asiakkaan maksukykyyn selvittämisen ja luoton takaisinmaksun varmistamisen kannalta (Hyvä pankkitapa 2004). Lain tasolla on määrätty, millaisia tietoja luotonantaja saa kuluttaja-asiakkaistaan hankkia. Luottotietolaissa säädetään sekä luottotietorekisterin tietojen hyödyntämisestä, käsittelystä ja säilyttämisestä että kaikkien muidenkin asiakkaan

luottokelpoisuutta koskevien tietojen käsittelystä. Asiakkaan luottokelpoisuutta arvioitaessa luotonantajien tulee luottotietolain lisäksi noudattaa myös tietosuojalakiä (5.12.2018/1050) sekä yleistä tietosuoja-asetusta (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2016/679), jotka sisältävät säädöksiä henkilötietojen käsittelystä. (Makkonen 2012: 97).

Luottoharkinnassa käytettävästä informaatiosta on säädetty luottotietolaissa. Luottotietolain 6.1 § sisältää yleissäännöksen siitä, mitä tietoja luottokelpoisuuden arvioinnissa voidaan käyttää. Sen mukaan luottoharkinnassa voidaan käyttää vain sellaisia tietoja, jotka ovat peräisin luotettavasta lähteestä. Lisäksi tietojen tulee olla tarpeellisia asiakkaan maksuvyvyn sekä -halukkuuden kannalta ja niiden tulee asianmukaisesti kuvata asiakkaan kykyä vastata luottosopimuksesta aiheutuvista velvoitteistaan. Tarpeellisuus ja asianmukaisuus tietojen käytön kriteereinä aiheuttavat luonnollisesti sen, että kerättävänä voi olla hyvinkin erilaisia tietoja. Kuluttajansuojalain 7:14 puolestaan velvoittaa luotonantajan arvioimaan kuluttaja-asiakkaansa luottokelpoisuus riittävien tietojen perusteella luoton määrä sekä muut vallitsevat olosuhteet huomioon ottaen. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 91–95.)

Suurin osa luottokelpoisuusarvioinnissa tarvittavista tiedoista saadaan kuluttajan täyttämästä luottihakemuksesta (Hemmo & Wuolijoki 2013: 91). Pankin tehdessä luotonhakija-asiakkaastaan luottokelpoisuusarviointia, se kerää luotonhakijasta lisäksi tietoja erilaisista rekistereistä, esimerkiksi luottotietorekisteristä, ja tallentaa saamansa tiedot omiin järjestelmiinsä (Niemi 2013 a: 237). Hankittujen tietojen tulee olla luotettavista lähteistä, ja luotettavana lähteenä pidetäänkin asiakkaalta itseltään hankittuja tietoja sekä esimerkiksi viranomaisten rekistereitä, luottorekistereitä tai luotonantajan omia asiakasrekistereitä. Olennaista on, että tietojen, joita ei ole hankittu suoraan asiakkaalta, tulee olla faktatietoa. (Makkonen 2012: 97.)

3.2.3 Tietojen käyttö

Luottokelpoisuusarvioinnissa pyrkimyksenä on asiakkaan maksukyvyyn ja vakuuksien riittävyyden arviointi. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota asiakkaan tuloihin sekä menoihin. On myös huomioitava menojen ja tulojen todennäköiset muutokset tulevaisuudessa. Olen- naista on myös asiakkaan aikaisempi maksukykyisyys, vaikkakaan mahdolliset maksuhäiriöt eivät välttämättä suoraan olisi luottohakemuksen hylkäämisperusteita. Mikäli asiakkaalla on luottotietomerkintöjä, voi luotonantaja ottaa luottoharkinnassa huomioon esimerkiksi niiden määrän, tuoreuden sekä niihin johtaneet seikat. Maksuhäiriömerkinnöistä huolimatta voi olla vastuullisen luotonannonkin kannalta katsottuna perusteltua myöntää luotto asiakkaalle. Pankkikäytäntö on kuitenkin osoittanut, että maksuhäiriöt ovat lähes poikkeuksetta este uusien luottojen myöntämiselle. Kun luotonantajana on pankki, velvollisuus kuluttajan luottokelpoisuusarviointiin merkitsee käytännössä aina kuluttajan luottotietojen tarkistamista. Luottotyypistä ja etenkin luoton määrästä riippuen luottokelpoisuusarvioinnissa voidaan lisäksi edellyttää kuluttajan taloudellisen aseman ja lainan takaisinmaksukyvyn arviointia laajemmin. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 92 & 95; Niemi 2013a: 179; Wuolijoki 2000: 86.)

Luotonhakijan luottokelpoisuutta voidaan arvioida esimerkiksi hakijan velkaantuneisuuden, siviilisäädyn, asumismuodon, työsuhteen keston, tulojen tai muiden asiakkaan maksukykyä ja -halukkuutta ennustavien tekijöiden avulla (Niemi 2013 a: 237). Luottotietorekisteristä näkyvien tietojen lisäksi pankin on sallittua käyttää luottokelpoisuuden arvioinnissa omia asiakasrekistereitään, joista voidaan hankkia esimerkiksi luottojen määriä koskevia tietoja, sekä aiempia luottohakemuksia ja -päätöksiä. Luotonantajalla on luottotietolain mukainen oikeus käyttää asiakkaan taloudellista asemaa kuvaavia tietoja, jotka se on saanut asiakassuhteen perusteella ja tallentanut ne asianmukaisesti omiin rekistereihinsä. Luotonantajan omasta asiakasrekisteristä on mahdollista käyttää kaikenlaisia asiakkaan taloudellista asemaa ja maksukäyttäytymistä koskevaa tietoa, eikä omien asiakasrekistereiden tietoihin sovelleta esimerkiksi luottotietorekistereitä koskevia määräaikoja. Kuitenkin on

huomattava, että luottokelpoisuusarvioinnin tietojen tulee olla oikeita, asianmukaisia sekä luotonannon kannalta tarpeellisia. Pankin omien asiakasrekisterien lisäksi on mahdollista käyttää tarvittaessa pankin omia asiakashäiriörekistereitä, jotka sisältävät tietoja sellaisista henkilöistä, jotka ovat syylistyneet, joita epäillään tai joiden kohdalla on käynnistetty tutkinta pankkiin kohdistuneeseen rikokseen liittyen (Makkonen 2012: 116). (Makkonen 2012: 118–119.)

Asiakkaalta itseltään voidaan hankkia tietoja esimerkiksi tämän tuloihin, menoihin, elatusvelvollisuuteen, luottoihin, takauksiin, varallisuuteen, aiempiin velkajärjestelyihin ja jopa asevelvollisuuden suorittamiseen liittyen. Tärkeimpänä tietona luottokelpoisuuden arvioinnin kannalta pidetään perinteisesti säännöllisiä tuloja, kuten palkkatuloja tai esimerkiksi eläkettä. Tulot voivat olla myös pääomatuloja. Ammatin ja elinkeinonharjoittajien osalta tulojen arvioinnissa käytetään yritystoiminnan tulosta. Olennaista on, että asiakkaan tuloja pidetään jatkuvina. Tulojen jatkuvuudella onkin korostunut asema luottokelpoisuusarvioinnissa, etenkin maturiteetiltaan pitkissä luotoissa kuten asuntolainassa. Jatkuvuus palkkatuloissa tarkoittaa käytännössä esimerkiksi vakituista työsuhdetta tai määräaikaista työsuhdetta alalla, jolla on hyvät työllistymisnäkyvät. Jatkuvuuden arvioinnissa vaikutusta on myös asiakkaan ammatilla sekä koulutustaustalla. Tulojen jatkuvuuteen perustuen luotonantajan on mahdollista myös saada tietoa asiakkaan asevelvollisuuden suorittamisesta, koska asevelvollisuuden aikana ansiotulot laskevat huomattavasti tai poistuvat jopa kokonaan. Asevelvollisuudella on näin asiakkaan maksukyvyyn kannalta olennainen seikka. Asevelvollisuudesta tiedusteltaessa ei kuitenkaan voida kerätä tietoa siitä, onko kyse ase- vai siviilipalveluksesta. Myöskään asevelvollisuudesta vapautumista ei itsenäisenä tietona sovi kerätä tiedon arkaluontoisuuden vuoksi. (Makkonen 2012: 119–124; Niemi 2013a: 180.)

Tulojen lisäksi luottokelpoisuusarvioinnissa käytettäviä tietoja ovat asiakkaan menot. Perinteisesti arvioinnissa asiakkaan tulot jaetaan asumis- sekä muihin menoihin. Kulutusmenojen

kohdalla luottokelpoisuusarvioinnissa tukeudutaan tilastollisiin arvioihin asiakkaan talouden kulutusmenoista, koska se on katsottu realistisimmaksi tavaksi määrittää asiakkaan menoja. Tärkeää on selvittää asiakkaan talouden koko ja mahdolliset elatusvelvollisuudet. Esimerkiksi huoltajan velvollisuus elättää lapsensa tulee huomioida, koska elatusvelvollisuuden takia voivat talouden kulutusmenot olla huomattavasti suuremmat kuin ilman elatusvelvollisuutta. Asumismenojen suhteen arviointi on siinä mielessä yksinkertaisempaa, että asumismenot voidaan arvioida tapauskohtaisestikin tarkemmin kuin kulutusmenot. Asumismenoihin kuuluvat esimerkiksi asunnon vuokra tai vaihtoehtoisesti omistusasunnossa hoito- sekä rahoitusvastikkeet. Lisäksi asumismenoihin voidaan lukea esimerkiksi erilaiset asumiseen liittyvät maksut kuten autopaikan vuokra, saunamaksut tai esimerkiksi vesimaksut. Menojen arvioinnissa tärkeää on huomioida maksuvaran lisäksi myös normaalina pidettävä talouden menojen kasvu (Niemi 2013a: 180). (Makkonen 2012: 120.)

Asiakkaan luotot vaikuttavat luottokelpoisuusarvioinnissa useilla eri tavoilla ja luottotyyppistä riippuen. Mikäli luottokelpoisuusarviointia tehdään tavanomaisen kulutusluoton myöntämistarkoituksessa, selvitetään asiakkaan olemassa olevien luottojen kokonaismäärä ja arvioidaan sen vaikutus asiakkaan luottokelpoisuuteen. Asiakkaan luottoja selvitetessä asuntoluotolla on erityisasema siinä mielessä, että asuntoluoton kustannuksia pidetään tavallisesti vuokran vaihtoehtoiskustannuksena, jolloin asuntoluoton ei voida katsoa rasittavan asiakkaan taloutta samassa mittakaavassa kuin muiden luottojen. Luottojen kokonaismäärän lisäksi tulee ottaa huomioon myös luottojen kappalemäärä. Mikäli eri luottoja on useampia, on todennäköistä, että luotoista johtuvat kustannukset ovat suurempia, kuin jos luottojen kokonaismäärä jakaantuisi vain muutamaani eri luottoon. Luottokelpoisuusarvioinnissa onkin tärkeää ottaa huomioon olemassa olevista luotoista johtuvat kokonaiskustannukset. Näin voidaan selvittää, jääkö asiakkaalle maksuvaraa uudesta luotosta johtuviin menoihin. Asiakkaan takaus- ja panttaussitoumuksilla on myös merkitystä luottokelpoisuusarvioinnissa, koska ne merkitsevät asiakkaan velkavastuuta siinä tapauksessa, jos vakuuden kohteena oleva luotto jää hoitamatta. (Makkonen 2012: 121.)

Varallisuus ja luoton vakuudet vaikuttavat myös asiakkaan luottokelpoisuuteen, joskin on todettava, että etenkin pankkitoiminnassa pelkkään vakuuteen tai varallisuuteen perustuva luottokelpoisuutta ei pidetä toivottavana. Pankkitoiminnassa ensisijaisena luottokelpoisuuden arviointitietona tuleekin pitää asiakkaan säännöllistä tulonlähdettä ja sen riittävyyttä luoton takaisinmaksuun. Toisinaan on kuitenkin tarpeellista myöntää luotto vakuuteen tai varallisuuteen perustuen. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun luotonsaajan on tarkoitus myydä omaisuuttaan luottoaikana ja myynnistä saatavilla varoilla on tarkoituksena maksaa luotto pois. Luotonantajan veloitteena on arvioida vakuutena olevan omaisuuden arvo sekä seurata arvon muutoksia luottoaikana. Veloitteen asema korostuu sitä enemmän, mitä merkittävämpi osa luottokelpoisuudesta perustuu vakuuksiin. Vakuudellisissa luotoissa on myös huomioitava vakuutena olevaan omaisuuteen kohdistuvat aiemmat panttaukset, kuten esimerkiksi kiinteistön osalta paremmalla etusijalla olevat kiinnitykset sekä muut arvoon vaikuttavat seikat kuten panttauksia paremmalla sijalla olevat hallinta- tai käyttöoikeudet. Etenkin pelkkiin vakuuksiin tai varallisuuteen perustuvan luoton myöntämisessä on huomioitava riskienhallinnalliset seikat. (Makkonen 2012: 122.)

Luottokelpoisuusarvioinnissa voidaan pyytää asiakasta myös kertomaan, onko tämä ollut joskus aiemmin yksityishenkilön velkajärjestelyssä tai yrityssaneerauksessa. Kuitenkin on huomioitava, että velkajärjestelyä koskevaa tietoa ei saada käsitellä luottokelpoisuusarvioinnissa, mikäli velkajärjestelyohjelman päättymisestä on kulunut yli viisi vuotta. Velkajärjestelyä koskevaa tietoa selvitetään ensi sijassa luotonantajan riskienhallinnallisten seikkojen vuoksi. Samaa viiden vuoden aikaa voidaan soveltaa myös yrityssaneeraustapauksissa. (Makkonen 2012: 124.)

Luottokelpoisuusarviointi sekä sitä seuraava luottopäätös tehdään aina tapauskohtaisesti, luotonhakijan yksilöllisten tietojen perusteella (Niemi 2013 a: 238). Asiakkaan luottokelpoi-

suusarvioinnissa ja muutoinkin luottoharkinnassa on kuitenkin otettava huomioon syrjinnän kieltö (RL 11:11), jonka mukaan ilman hyväksyttävää syytä ei voida mm. iän, sukupuolen, uskonnon tai etnisen alkuperän vuoksi asettaa luotonhakijoita eriarvoiseen asemaan. Luottokelpoisuusarvioinnissa ei ole lupa käsitellä henkilöön liittyviä arkaluonteisia tietoja (LTL 6.1 §), jotka on määritetty henkilötietolaissa. Arkaluonteisena tietona on pidetty perinteisesti esimerkiksi asiakkaan etnistä alkuperää, seksuaalista suuntautumista tai esimerkiksi terveydentilaan liittyvää informaatiota. (Hemmo & Wuolijoki 2013: 95.)

3.2.4 Luottokelpoisuusarvioinnin laajuuteen liittyviä huomioita

Luottokelpoisuusarvioinnin avulla luotonantajan on mahdollista ensinnäkin päättää luottojen hinnoittelusta ja toisaalta myös tehdä asiakasvalintaa. Lisäksi luottokelpoisuusarviointiin liittyy olennaisesti myös asiakkaan suojaamisen funktio. (Makkonen 2016: 117)

Luottokelpoisuusarvioinnin laajuuteen vaikuttaa ensinnäkin luoton suuruus – siis mitä suuremmasta luotosta on kyse, sitä yksityiskohtaisempi luottokelpoisuusarvioinnin on oltava. Kuluttajansuojalain esitöiden mukaan luottokelpoisuusarviointi sisältää pääsääntöisesti luottotietojen tarkastamisen, maksuvaran määrittämisen sekä tarvittaessa niiden seikkojen tunnistamisen, jotka todennäköisesti voivat aiheuttaa menojen merkittävän kasvun, kuten korkojen nousun. Jälkimmäisin on tarpeen etenkin pitkäkestoisten ja määrältään suurempien luottojen kohdalla. (Makkonen 2016: 117–118.)

Luotonantajalla on myös kuluttajansuojalain esitöiden mukaan velvollisuus pyrkiä varmistamaan asiakkaan sille antamien tietojen todenmukaisuus. Velvoittavuutta vähentää hienman se, että velvollisuus varmistua todenmukaisuudesta on asetettu tehtäväksi ”kohtuullisin toimenpitein”. Näitä todisteita asiakkaan antamien tietojen paikkansapitävyydestä voivat olla esimerkiksi verotuspäätökset tai palkkalaskelmat. (Makkonen 2016: 118.)

Kuluttajansuojalain 7 lukua koskien hallituksen esityksessä (78/2012) on kirjattu, että perusvaatimuksena luottokelpoisuuden arvioinnissa on aina kuluttajan luottotietojen tarkistaminen. Näin ollen vastuullisen luotonannon mukainen luottokelpoisuusarviointi sisältäisi aina vähintään kuluttajan luottotietojen tarkistamisen. Poikkeuksena tähän voitaisiin hallituksen esityksen (78/2012) mukaan pitää vain tapauksia, joissa luotonantajalla on etuudestaan pidemmän aikavälin tuntemus kyseessä olevan asiakkaan edellytyksistä täyttää sitoumuksensa. Lisäksi poikkeuksena voidaan pitää tapauksia, joissa luotonhakija on maasta, josta luottotietoja ei ole saatavilla (HE 78/2012).

3.2.5 Euroopan Unionin tietosuojauudistus

Tietosuoja käsitteenä tarkoittaa henkilön yksityiselämän suojaamista. Tähän yksityiselämän suojaan kuuluu henkilötietojen suojaaminen. (Valtionvarainministeriö 2016: 13.)

Euroopan Unionin tietosuojalainsäädäntö uudistui vuonna 2016. Tietosuojauudistus pitää sisällään yleisen tietosuoja-asetuksen (Euroopan Parlamentin ja Neuvoston (EU) 2016/679 asetus luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta) sekä lainvalvontatarkoituksessa käsiteltävien henkilötietojen suojasta annetun direktiivin. Näistä jälkimmäinen koskee viranomaisten henkilötietojen käsittelyä, minkä vuoksi tässä tutkielmassa on tarkoituksenmukaista perehtyä ainoastaan yleisen tietosuoja-asetukseen ja sen tuomiin muutoksiin. (Oikeusministeriö 2017: 9; Valtionvarainministeriö 2016: 6.)

Yleinen tietosuoja-asetus astui voimaan toukokuussa 2016, ja sitä on alettu soveltaa kahden vuoden siirtymäajan jälkeen 25.5.2018, jolloin henkilötietojen käsittelyn on noudatettava uutta lainsäädäntöä. Asetuksen noudattamisvelvollisuus koskee sekä EU:ssa että sen ulkopuolella toimivia yrityksiä, jotka käsittelevät EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten henkilötietoja. Yleinen tietosuoja-asetus koskee kaikkia sen soveltamisalaan kuuluvia henkilötietoja

käsittelyä organisaatioita – sekä rekisterinpitäjiä että henkilötietojen käsittelijöitä. Asetuksen velvoitteet tulevat sovellettaviksi niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla, ja Suomessa se korvaa aiemman henkilötietodirektiivin (95/46/EY) perusteella annetun henkilötietolain (22.4.1999/523). (Oikeusministeriö 2017: 9; Valtionvarainministeriö 2016: 6, 9.)

Tietosuoja-asetus on yhdenmukaistanut jäsenvaltioiden tietosuojaa koskevan sääntelyn, ja sen tavoitteena on ensinnäkin tietosuojaa koskevan sääntelyn ajantasaistaminen. Sääntelyllä pyritään vastaamaan paremmin niihin henkilötietojen suojan haasteisiin, jotka aiheutuvat globalisaatiosta sekä teknologian kehityksestä. Jäsenvaltioiden tietosuojaa koskevan sääntelyn yhdenmukaistamisella pyritään tukemaan digitaalitalouden kehitystä sekä rakentamaan luottamusta EU:n sisämarkkinoiden alueella. (Oikeusministeriö 2017: 9.)

Toiseksi uudistunut tietosuojalainsäädäntö pyrkii lisäämään henkilötietojen käsittelyn avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä vahvistaa rekisteröityjen oikeuksia valvoa henkilötietojensa käsittelyä. Asetuksessa on säädetty myös seuraamuksia, mikäli henkilötietoja käsitellään vastoin asetusta. Tällaisia seuraamuksia ovat esimerkiksi valvontaviranomaisen määräämät korjaavat toimenpiteet sekä huomattavat hallinnolliset sakot. (Oikeusministeriö 2017: 9.)

Tietosuoja-asetuksessa säädetään henkilötietojen käsittelyä koskevista periaatteista. Periaatteet vastaavat monilta osin henkilötietolain periaatteita, ja niiden tarkoituksena on ohjata rekisterinpitäjää käsittelemään henkilötietoja rekisteröidyn oikeuksia ja vapauksia kunnioittavalla tavalla. Rekisterinpitäjän yhtenä päävelvoitteena onkin rekisteröidyn oikeuksista huolehtiminen (Valtionvarainministeriö 2016: 13.) On myös huolehdittava, että periaatteita noudatetaan kaikissa henkilötietojen käsittelyvaiheissa, ja rekisterinpitäjän on myös pystyttävä osoittamaan periaatteiden noudattaminen. Tietosuoja-asetuksen määrittelemät henkilötietojen käsittelyä koskevat periaatteet ovat:

- käsittelyn lainmukaisuus, kohtuullisuus ja läpinäkyvyys

- käyttötarkoitussidonnaisuus
- tietojen minimointi
- tietojen täsmällisyys
- tietojen säilytyksen rajoittaminen
- tietojen eheys ja luottamuksellisuus
- rekisterinpitäjän osoitusvelvollisuus (Oikeusministeriö 2017: 12.)

Tietosuoja-asetus sisältää myös *oletusarvoisen tietosuojan* periaatteen. Periaatteen merkitys käytännössä on se, että rekisterinpitäjän tulee lähtökohtaisesti käsitellä ainoastaan käsittelyn kunkin erityisen tarkoituksen kannalta tarpeellisia henkilötietoja. Tämä koskee niin kerättävien tietojen määrää ja käsittelyn laajuutta kuin säilytysaikaa ja saatavilla oloakin. (Oikeusministeriö 2017: 13.)

Tietosuoja-asetuksen asettamat velvoitteet määräytyvät pääsääntöisesti riskiperusteisen lähestymistavan mukaisesti. Tietosuoja-asetuksen velvoitteiden edellyttämien toimenpiteiden laatu ja laajuus riippuvat esimerkiksi organisaation käsittelemistä henkilötiedoista, käsittelyyn kohdistuvasta riskistä ja nykyisistä käytännöistä. (Oikeusministeriö 2017: 11.)

Tietosuoja-asetuksessa rekisterinpitäjä veloitetaan ottamaan huomioon rekisteröidyn oikeudet, kun henkilötietojen käsittelyyn liittyviä prosesseja ja tietojärjestelmiä suunnitellaan. Asetuksessa pyritään myös turvaamaan rekisteröidyn oikeuden valvoa omia henkilötietojaan (yleinen tietosuoja-asetus: 7 artikla). Rekisteröidyn oikeudet vastaavat pääasiassa sisällöltään henkilötietolain mukaisia oikeuksia, mutta tietosuoja-asetuksessa oikeuksien toteuttamiseen liittyvä sääntely on yksityiskohtaisempaa. Rekisteröidyllä on mm. oikeus saada läpinäkyvään informaatiota henkilötietojensa käsittelystä, oikeus saada pääsy häntä koskeviin henkilötietoihin, oikeus tietojen oikaisemiseen, oikeus tulla unohdetuksi, oikeus rajoittaa henkilötietojensa käsittelyä eräissä tilanteissa sekä oikeus siirtää henkilötietonsa järjestelmästä toiseen. (Oikeusministeriö 2017: 23–27.)

4 TALOUDELLISEN ASEMAN TUNTEMISEN MERKITYS ASIAKKAANSUOJAN NÄKÖKULMASTA

4.1 Asiakassuojan takaaminen

Aiemmin todetun mukaisesti luottokelpoisuusarvioinnin yhtenä tarkoituksena on riittävän asiakassuojan takaaminen. Riittävän asiakassuojan takaamisen yhteydestä luottokelpoisuusarviointiin on säädetty KSL 7:14:ssä, jossa luotonantaja on velvoitettu suorittamaan luottokelpoisuusarviointi, kun kyseessä on kuluttaja-asiakas. Lisäksi hyvä pankkitapa velvoittaa pankkeja ottamaan asiakkaan taloudellisen turvallisuuden huomioon luottosuhhteissa (Hyvä pankkitapa 2004: 4).

Pankin velvollisuutena on ottaa selvää asiakkaan maksukykyyn vaikuttavista seikoista ja arvioida asiakkaan maksukyky. Asiakassuojan takaamisella pyritään asiakkaan taloudellisen turvallisuuden varmistamiseen siten, että asiakas pystyy maksamaan luoton takaisin. Pankin velvollisuutena on pyrkiä varmistamaan asiakkaan selviytyminen luotosta aiheutuvista kustannuksista paitsi luottoa myönnettäessä, myös tulevaisuudessa. Tämän vuoksi luottokelpoisuusarvioinnissa pyritään varmistamaan asiakkaan maksukyky myös silloin kun luotonhoitokustannukset ovat esimerkiksi lainan viitekoron takia korkeammat. Asiakkaan maksukyky arviointi ja tulo- ja menolaskelman tekeminen parantavat myös asiakkaan tietämystä omasta taloudellisesta tilanteestaan, mikä voidaan nähdä ylivelkaantumista ennaltaehkäisevänä tekijänä. (Niemi 2013 a: 161 & 175.)

Toisaalta luottokelpoisuusarviointiin sisältyvä asiakkaan taloudellisen aseman selonottovelvollisuus voidaan nähdä myös luottamuksensuojasta seuraavana toimintona. Pankilla on

yhteiskunnassa luottamusasema, minkä vuoksi sen neuvoja ja ohjeita pidetään yleisesti luottettavina. Luotonhakija voi myös perustaa toimintansa pankin ohjeiden varaan. Yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden nojalla luotonantajalla on lojaliteettivelvollisuus luotonhakijaa kohtaan. Lojaliteettivelvollisuus edellyttää sopijapuolia ottamaan huomioon toisen sopijapuolen edut kohtuullisissa määrin siten, etteivät heidän omat, sopimuksesta johtuvat oikeutensa kuitenkaan vaarannu liiaksi. Kun toisena sopijapuolena on pankki, voidaan sillä käsittää olevan vielä korostetumpi vastuu johtuen sen yhteiskunnallisesta luottamusasemasta. Pankin ja kuluttaja-asiakkaan välisessä luottosuhteessa velvoite lojaaliuteen korostuu entisestään. Luototettaessa kuluttaja-asiakasta on kyse elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisestä suhteesta. Tällöin sopimuksen kuluttajaosapuolen voidaan katsoa olevan tietämättömämpi asiaan liittyvistä seikoista kuin asiantuntijana toimiva pankki. Kuluttajaluotonottajaa suojataan kuluttajansuojalain pakottavilla säännöksillä, johtuen hänen heikommasta asemastaan. Kuluttajaluottosuhteessa pankilla on siis korostettu vastuu verrattuna perinteiseen sopimukseen. (Niemi 2013 a: 146–147 & 161–163)

Etenkin sijoituspalveluita tarjottaessa asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisen tarkoituksena on varmistaa, että asiakkaasta saadaan riittävät tiedot pankin tiedonantovelvollisuuksien toteuttamista varten. Luotonannossa asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisen tarkoitus painottuu tiedonantovelvollisuuksien toteuttamisen sijasta pankin riskienhallinnan ja asiakkaan suojaamisen näkökulmaan. Vaikka tiedonantovelvollisuudella on myös asiakkaan suojaamisen tarkoitus, on luotonannon ja sijoituspalvelun tarjoamisen keskeisenä erona se, että sijoituspalvelua tarjottaessa pankin tiedonantovelvollisuus muuttuu asiakkaan taloudellisen ja tiedollisen aseman muuttuessa. Luotonannossa sen sijaan tällaista tiedonantovelvollisuuden laajuuden määrittämistarkoitusta ei ole. Luotonannossa asiakkaan suojan kannalta tärkeää on asiakkaan ylivelkaantumisen ehkäiseminen, joka suojaa sekä asiakasta ehkäisemällä tämän velkavastuiden kasvamista yli maksukyvyn että myös pankkia, jolle ylivelkaantuneet asiakkaat aiheuttavat luottoriskejä sekä luottotappioita. (Niemi 2013 a: 234.)

Toisinaan asiakkaan taloudellisen turvallisuuden takaaminen edellyttää pankilta myös luottotahakemuksen hylkäämistä. Näin ollen myös luoton myöntämättä jättäminen on toisinaan vastuullista luotonantoa. Luoton myöntämättä jättäminen voi johtua esimerkiksi asiakkaan aikaisemmista maksulaiminlyönneistä tai asiakkaan riittämättömästä maksukyvyvystä. Tällaisissa tilanteissa voidaan myös käänteisesti ajatella, että mikäli luotto olisikin myönnetty esimerkiksi maksukyvyvyn riittämättömyydestä huolimatta, voitaisiin luotonantoa joissain tilanteissa pitää vastuuttomana. (Wuolijoki 2000: 85.)

4.2 Olosuhteiden muutosten merkitys luottosuhteessa

Luoton hallintovaiheella tarkoitetaan luottosuhteen syntymisen jälkeistä aikaa – eli käytännössä sitä ajanjaksoa, jonka aikana luotonottaja suorittaa luottosopimuksen mukaisia maksuja luotonantajalle. Luottohallinto puolestaan viittaa luotonantajan huolenpitoon siitä, että se ilmoittaa luototettavalleen sekä mahdollisille vakuudenantajille hyvissä ajoin mm. luottosuhteen ja pankin omien käytäntöjen muutoksista sekä erääntyvistä maksuista. (Huhnamäki 1993: 107, 109.)

Kuten muissakin luottoprosessin vaiheissa, myös luoton hallintovaiheessa on lojaliteettivelvollisuudella tärkeä asema. Hallintovaiheessa lojaliteettivelvollisuus ilmeneekin pääasiassa sekä asiakkaan että pankin kommunikointivelvollisuuksina. Kummankin osapuolen on informoitava toista luottosuhteeseen vaikuttavista muutoksista ja muista seikoista. Luotonottajan velvollisuuksiin kuuluu luotonantajan pitäminen ajan tasalla hänen maksukykynsä vaikuttavista seikoista, kuten esimerkiksi työllisyystilanteensa muutoksista tai esimerkiksi yri-

tyksen perustamista. Luotonottajan velvollisuuksiin voi kuulua myös lainan vakuutena olevasta, luotonottajan hallussa tai riskipiirissään olevasta vakuudesta huolehtiminen. (Huhtamäki 1993: 123–124.)

Olosuhteiden muutokset tuovat luoton hallintovaiheeseen jännitettä. Luotonanto ja erityisesti maksuhäiriötilanteet luovat myös jännitteen lojaliteettivelvollisuuden sekä ulkopuolisten oikeuksiin saada luotettavaa tietoa velallisen maksukyvyistä. Luotonantajan ollessa pankki, sitä sitoo luonnollisesti vaatimus pankkisalaisuuden pitämisestä. Pankkisalaisuuden säilyttäminen on myös vahvasti luotonottajan intressissä. Maksuhäiriötietojen luovuttaminen luottotietorekisteriin on poikkeus pankkisalaisuuden vahvaan pääsääntöön. Vaikka asiakkaan oikeutena ja intressissä on säilyttää taloudellista asemaansa sekä pankkisuhdettaan koskevat tiedot pääsääntöisesti salaisina, katsotaan ulkopuolisten tahojen intressi tässä tapauksessa painavammaksi. Toisaalta voidaan myös katsoa, että pidemmällä aikavälillä maksuhäiriöiden ilmoittaminen luottotietorekisteriin olisi myös asiakkaan etu. (Huhtamäki 1993: 107.)

Luotonantajan velvollisuudet ovat luoton hallintovaiheessa kaksitahoiset. Yhtäältä luotonantajan tulee pitää huolta velallisen sekä mahdollisten ulkopuolisten vakuudenantajien eduista ja toisaalta taas ilmoittaa luottosuhteeseen olennaisesti vaikuttavista muutoksista. Luotonantajan velvollisuus velallisen ja vakuudenantajien intresseistä huolehtimiseen on perinteisesti katsottu käsittävän esimerkiksi luotonantajan säilytyksessä olevista vakuuksista huolehtimista. Olennaisista muutoksista informoiminen puolestaan käsittää ainakin esimerkiksi markkinoilla tapahtuvista, luottosopimukseen ja osapuolten suorituksiin vaikuttavista muutoksista informoimista. Tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi viitekorkojen muutokset tai esimerkiksi luotonantoon vaikuttavan sääntelyn muutokset. Ei kuitenkaan riitä, että luotonantaja pelkästään informoi muutoksista, vaan sen on lisäksi ilmoitettava asiakkaalleen toimenpiteistä, joihin se aikoo ryhtyä. Luotonantajan on myös ilmoitettava toimenpiteistä, joihin se ryhtyy esimerkiksi luotonottajan ilmoittamien olosuhteiden muutosten (kuten esimerkiksi työttömyyden) johdosta. (Huhtamäki 1993: 124–125.)

Luotonantajan ilmoitusvelvollisuudesta puhuttaessa on erityisesti huomioitava se seikka, että olosuhteiden muutoksista johtuva ilmoitusvelvollisuus oikeuttaa vain sopimuksen mukaiseen toimintaan ryhtymisen. Olosuhteiden muuttumisen perusteella ei siis lähtökohtaisesti voida alkaa muuttaa sopimusta yksipuolisesti, vaan muutosten tulee tapahtua kummankin sopijapuolen hyväksynnällä. Myöskään sinällään kohtuullisia tai tarkoituksenmukaisia muutoksia ei voida perustaa pelkästään siihen, että luotonottajaa on informoitu muutoksesta. (Huhtamäki 1993: 125.)

4.3 Luoton myöntämisen jälkeiset muutokset luottosopimukseen

Luottosopimuksen sisältö on myös kuluttaja-asiakkaiden kohdalla pääosin sopimuksenvaarainen, vaikkakin tiettyjä keskeisiä sopimukseen liittyviä seikkoja on säännelty pakottavasti. Sääntelemättömänä ovat kuitenkin pysyneet esimerkiksi vakuuksien vaikutukset luottosuhteeseen sekä sopimuksen muuttaminen voimassaoloaikanaan. Koska luottosopimus on yleensä tyypiltään kestosopimus, sen erityispiirteenä on erityisesti (sopimuksen päättymisen ohella) sopimuksen voimassaoloaikana ilmenevien muutostarpeiden huomioon ottaminen (Hemmo & Wuolijoki 2013: 79, 141.)

Luottokelpoisuusarvioinnin uusiminen voi tulla kysymykseen ensinnäkin silloin, kun luotonantaja ja -saaja päättävät luottosuhteen syntymisen jälkeen korottaa luoton määrää tai luottorajaa. Luoton määrää tai luottorajaa korottaessa tulee luotonantajan kuluttajansuojalain (KSL 7:14 2. mom.) velvoittamana varmistaa, että asiakkaan tiedot ovat ajan tasalla. Mikäli luoton määrää tai luottorajaa korotetaan merkittävästi, tulee asiakkaan luottokelpoisuus arvioida uudelleen (KSL 7:14 2. mom.).

Toiseksi myös maksusuunnitelmaan tehtävissä muutoksissa ja mahdollisissa lainanhoitoon liittyvissä joustoissa tulisi luotonantajan päivittää käsityksensä asiakkaan taloudellisesta tilanteesta. Päätöstä tehdessä tulee ottaa huomioon asiakkaan sen hetkinen kyky maksaa luotto takaisin. Asiakkaan taloudellisen tilanteen jatkuva tuntemus on luottohallinnossa tärkeää paitsi pankin oman riskien hallinnan kannalta, myös asiakkaan kannalta – on asiakkaan etu, että mahdolliset maksukykyisyysongelmat havaitaan ajoissa. Maksuvaikeuksien aikaiseen havaitsemiseen on myös ehdotettu, että vastuullista luotonantoa voisi olla esimerkiksi asiakkaan tukeminen ja palkitseminen maksuvaikeuksien ennakoinnissa esimerkiksi siten, että maksuohjelman muutos olisi ilmaista tai edullisempaa, kun asiakas on ilmoittanut siitä hyvissä ajoin ennen maksun jäämistä rästiin (Kuluttajavirasto 2014). (Finanssivalvonta 2018: 22.)

4.4 Vastuullinen luotonanto ja luotonantajan oikeudet maksuhäiriötilanteissa

Huolimatta luottokelpoisuusarvioinnin ja luotonmyönnön vastuullisuudesta ja huolellisesta harkinnasta, joskus käy niin, että asiakas jostain syystä ei kykenekään selviytymään luottoaan. Asiakkaan maksuvaikeudet voivat olla tilapäisiä tai pysyviä, ja ne voivat aiheutua useista syistä. Suurin osa luottojen irtisanomisista tehdäänkin sen vuoksi, että luotonottaja jättää luoton hoitamatta. (Huhtamäki 1993: 154.)

Kuluttajansuojalain hyvään luotonantotapaan sisältyy vaatimus, jossa luotonantaja veloitetaan maksuviivästystilanteissa neuvomaan ja antamaan kuluttaja-asiakkaalleen tietoja maksuvaikeuksien syntymisen tai syvenemisen ehkäisemiseksi sekä maksuhäiriötilanteiden selvittämiseksi. Tämän lisäksi pykälä sisältää yleisen veloitteen, jonka mukaan luotonantajan tulee suhtautua vastuullisesti maksujärjestelyihin. (KSL 7:13 5.mom.) Myös perintälaissa

on säädetty luotonantajalle vaatimus suhtautua maksujärjestelyihin vastuullisesti. (Niemi 2013 b:827.)

Kuluttajansuojalain esitöiden mukaan luotonantajan tulee maksuhäiriötilanteissa kehottaa asiakasta ottamaan luotonantajaan yhteyttä asian selvittämiseksi sekä tarvittaessa maksujärjestelyistä sopimiseksi. Lisäksi vastuullisen luotonantajan tulee kertoa kuluttaja-asiakkaalle velkaongelmiin apua tarjoavista viranomaisista. Laissa eikä sen esitöissä ei ole tarkemmin määritelty sitä, milloin nämä tiedot tulisi antaa, ja käytännössä mahdollinen tapa suorittaa tiedonantovelvoitteet on sisällyttää tarvittavat tiedot asiakkaalle lähetettävään maksukehotuskirjeeseen. (HE 24/2010; Makkonen 2012:188–189.)

Kun kyse on maksuhäiriötilanteesta, on huomioitava, että vastuullinen luotonanto edellyttää myös paitsi hyvän pankkitavan ja hyvän luotonantotavan noudattamista, myös hyvän perintätavan noudattamista. Hyvän perintätavan vuoksi ei ole aivan sama, miten asiakkaalle viestitään esimerkiksi mahdollisesti uhkaavasta maksuhäiriömerkinnöistä tai jopa ulosotosta. (Makkonen 2012: 188–189)

Kuluttajansuojalain 7:33 sisältää säännökset kuluttajaluottojen erityisperusteisesta eräännyttämisestä. Erityisperusteinen eräännyttäminen on mahdollista niin maksuviivästyksen kuin jonkin muun sopimusrikkomuksen perusteella. Maksuviivästyksen tilanteessa säännös sisältää yksityiskohtaiset määräykset eräännyttämiseen oikeuttavasta maksuviivästyksen määrästä. Muun sopimusrikkomuksen puolestaan tulee täyttää olennaisuuden vaatimus. On kuitenkin huomattava, että yksin kuluttajansuojalakiin vedoten ei voida perustaa luotonantajalle eräännyttämisoikeutta, vaan eräännyttämisoikeus perustuu sopimusehtoon. Lisäksi on huomioitava, että kuluttajansuojalain 7 luvun 33 §:n mukaiset toimenpiteet eivät pääsääntöisesti ole sallittuja silloin, jos maksun viivästyminen johtuu kuluttajan sairaudesta, työttömyydestä tai muusta siihen verrattavasta hänestä riippumattomasta seikasta (*sosiaalinen suorituseste*). (KSL 7: 33–34; Hemmo & Wuolijoki 2013: 164–165.)

4.5 Takaajan näkökulma

Tarkasteltaessa pankin vastuullisen luotonannon velvoitteita, ei pidä keskittyä vain pankin ja kuluttajavelallisen väliseen suhteeseen, vaan on perusteltua ottaa käsittelyyn myös vastuullisuus takaajien ja pankin välisessä suhteessa. Takaajan näkökulman käsittely on tarpeen etenkin siksi, että takaukset ja vierasvelkapantit ovat yleisiä erityisesti esimerkiksi asuntoluotonannossa silloin, kun asunnon ostajan omat vakuudet eivät ole riittävän kattavat. (Makkonen 2016: 258–259)

Takauksesta ja vierasvelkapanttauksesta annetussa laissa (jäljempänä takauslaki) säännellään yksityistakaajien antamista takauksista sekä vierasvelkapanteista. Takauslain säännökset ovat yksityisten takaajien ja pantinantajien eduksi pakottavia. Takauslaki suojaa takaajaa sääntelemällä takausten ja vierasvelkapanttien laajuutta. (TakausL 1.3 §; Makkonen 2016: 228.)

Luotonantajan vastuullisuus vakuudenantajaa kohtaan näkyy käytännössä eniten tiedonantovelvollisuuksina. Tiedonantovelvollisuuksien tarkoituksena on antaa vakuudenantajalle käsitys siitä, millainen oikeudellinen ja taloudellinen merkitys hänen antamallaan vakuussitoumuksella on. Tiedonantovelvollisuuden piiriin kuuluvien tietojen avulla vakuudenantajalla katsotaan olevan mahdollisuus tehdä lopullinen arvio vakuussitoumuksen antamisen riskeistä sekä tarkoituksenmukaisuudesta. (Makkonen 2016: 232–233.)

Luotonantajalla on ensinnäkin velvollisuus yksilöidä takaajalle (tai vierasvelkapantin antajalle) kaikki takauksen piiriin kuuluvat luotot ja näiden luottojen liitännäiskustannukset. Toiseksi luotonantaja on velvollinen kertomaan takaajalle ne edellytykset, joiden perusteella luotonantaja on oikeutettu vaatimaan takaajalta maksua tai pantin realisointia. Kolmanneksi luotonantajan on kerrottava takaajalle luotonsaajan sitoumuksista sekä muista

luotonsaajan maksukykyyn liittyvistä seikoista, joiden voidaan olettaa olevan merkitystä takaajalle. Näiden lisäksi myös muut seikat, jotka vaikuttavat olennaisesti takaajan tai vierasvelkapantinantajan asemaan, on kerrottava. (Makkonen 2016: 232–239)

Takauslain 2 luvun 7 §:ssä säädetään takauksen sovittelusta. Pykälän mukaisesti *yksityistakaajan vastuuta luotonantajalle voidaan sovittaa, mikäli takaajan maksettavaksi tulevan päävelan määrä on kohtuuttoman suuri takaajan taloudelliseen asemaan nähden ja luotonantaja takausta annettaessa tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että takaajan vastuu on ilmeisessä epäsuhteessa hänen mahdollisuuksiinsa suoriutua maksuvelvoitteesta*. Takausvastuuta soviteltaessa otetaan huomioon *takaajan ikä, hänen maksukykynsä sekä muut olosuhteet takausta annettaessa ja sen jälkeen*. Edellä mainittu käytännössä tarkoittaakin luotonantajan kannalta sitä, että sen tulee tuntea paitsi luototettava asiakas, myös mahdolliset takaajat riittävässä määrin. Näin luotonantajalla on paremmat mahdollisuudet välttää takausvastuun sovittelu, kun hyväksytään vain riittävän hyvässä taloudellisessa asemassa olevia takaajia. (Makkonen 2016: 159–160; 257–259.)

Takaajan aseman lisäksi voidaan kiinnittää myös huomiota vierasvelkapantinantajan asemaan. Vaikka takauslaissa ei suoraan edellytetä vierasvelkapantinantajan taloudellisen aseman tuntemista, voi vastuullisen luotonannon ja hyvän luotonantotavan puitteissa olla syytä selvittää myös vierasvelkapantinantajan taloudellista asemaa. Mikäli pantinantajan tulot ovat pienet ja vierasvelkapantin kohteena oleva omaisuus muodostaa merkittävän osan pantinantajan omaisuudesta (ollen esimerkiksi omistusasunto), voidaankin perustellusti kysyä, pyritäänkö asiakkaan taloudellista turvallisuutta varmistamaan – ja onko luotonanto näin ollen vastuullista ja hyvän luotonantotavan mukaista. (Makkonen 2016: 161–162.)

4.6 Vastuullisen luotonannon laiminlyönnin seuraukset

Vastuullisen luotonannon laiminlyöntien seurauksista säädetään kuluttajansuojalaissa sekä yksittäisiä kuluttajaluottosopimuksia koskien että luotonantajan yleisiä toimintatapoja koskien. Kuluttajansuojalain 4 luvussa säädetään yksittäisen sopimuksen sovittelusta ja tulkinasta. KSL 4:1 mukaan ehtoa voidaan sovitella tai se voidaan jättää huomioon ottamatta, mikäli ehto on kuluttajan kannalta kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen. Kohtuuttomuutta arvioitaessa tulee myös ottaa huomioon sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, sopimusta tehtäessä vallinneet olot sekä, jollei KLS 4:2:stä muuta johdu, olosuhteiden muutos sekä muut seikat. Lisäksi KSL 4:3:n mukaan tilanteessa, jossa sopimuksen ehto on laadittu etukäteen ilman, että kuluttaja on voinut vaikuttaa sen sisältöön, ja ehdon merkityksestä syntyy epä tietoisuutta, ehtoa on tulkittava kuluttajan hyväksi.

Koska luotonantajalla on velvollisuutenaan selvittää riittävässä määrin asiakkaan taloudellinen tilanne, on mahdollista, että luotonantajan laiminlyödessä velvollisuutensa, luoton ehdot (kuten esimerkiksi maksusuunnitelma) todetaan asiakkaan kannalta kohtuuttomiksi. Tällöin on mahdollista, että sopimuksen ehtoja sovitellaan asiakkaansuojan perusteella. Toisaalta on kuitenkin huomioitava myös luotonottajan vastuu kertoa omasta taloudellisesta tilanteestaan totuudenmukaisesti. (Makkonen 2016: 316-317.)

Luotonantajan hyvän luotonantotavan vastaisista menettelytavoista säädetään puolestaan kuluttajansuojalain 7 luvussa. Kuluttajansuojalain 50 §:ssä on säädetty seuraamuksista tilanteissa, jossa luotonantaja on rikkonut vastuullisen luotonannon säännöksiä. Kuluttajansuojalain säännöksiä rikkonutta voidaan kieltää jatkamasta hyvän luotonantotavan vastaisista menettelyä tai uudistamasta sitä. Kieltoa on mahdollista tehostaa uhkasakolla. Hyvän luotonantotavan noudattamista valvoo Finanssivalvonta. (KSL 7:50.)

Myös luotonantajan vastuullisuudella vakuudenantajaa kohtaan on merkityksensä: mikäli luotonantaja laiminlyö sillä olevan tiedonantovelvollisuuden takaajaa kohtaan ja tämän laiminlyönnin voidaan katsoa vaikuttaneen sitoumuksen antamiseen, voidaan takaus- tai panttivastuuta sovitella, ja näin ollen määrätä alkuperäistä vakuussitoumusta pienemmäksi tai jopa todeta vakuussitoumus pätemättömäksi. Takausvastuun sovitteluun voidaan päätyä myös tilanteessa, jossa takaajan taloudellisen aseman tuntemista ei ole selvitetty riittävästi. (Makkonen 2016: 233.)

5 TALOUDELLISEN ASEMAN TUNTEMINEN PANKIN RISKINOTON JA VÄÄRINKÄYTTÖSTEN EHKÄISEMISEN NÄKÖKULMASTA

5.1 Pankin tavoitteena hallittu riskinotto

Luottolaitostoiminnassa yleisenä tavoitteena voidaan pitää sitä, että toiminnassa tulisi ottaa vain varovaisia ja harkittuja riskejä. Riskinotto ei myöskään saa vaarantaa luottolaitoksen vakavaraisuutta tai maksuvalmiutta olennaisesti (Luottolaitoslaki 9 luku 1§; Alhonsuo ja muut. 2012: 118). Sallittua on siten ottaa vain sen verran riskejä kuin on välttämätöntä. Sallittu riski määritellään huolellisen taloudenpidon kriteerien mukaisesti, mikä pankkitoiminnassa tarkoittaa käytännössä sitä, että arvioinnissa otetaan huomioon luoton määrä ja laatu tavanomaisessa ratkaisussa. (Niemi 2013 a: 182.)

Viime vuosina luottolaitostoiminnan sääntelyn trendinä on ollut yhä enemmän luottoriskien mittaamiseen ja riittävään vakavaraisuuteen velvoittava sääntely. Luotto-kelpoisuusarvioinnilla on luottoriskien sääntelyssä ja mittaamisessa olennainen tehtävä. Voidaankin sanoa, että luottoriskien sääntely konkretisoituu käytännössä luotto-kelpoisuusarvioinnissa, jossa asiakkaan taloudellinen tila ja maksukykyisyys tulee arvioida tarkasti haettavana olevan luoton ominaisuuksien määrittämällä tavalla. (Makkonen 2012: 43.)

Sakari Wuolijoki on laatinut listan, jonka mukaan luottoriskinhallinta edellyttää karkeasti ottaen (a) pankin vapaata luottoharkintaa, (b) riittävää määrää informaatiota velallisesta, (c) luottoriskin mukaista hinnoittelua, (d) vakuuksien käyttämistä luottoriskin pienentämisen tarkoituksessa sekä (e) mahdollisuutta reagoida kohonneeseen luottoriskiin. Nämä riskienhallinnan edellytykset on hyväksytty laajalti pankkioikeudessa, joskin niihin sisältyy joil-

tain osin myös sääntelyn tuomia rajoituksia. Kulutusluottoja koskien tällaisia rajoituksia sisältyy muun muassa luottotietolakiin, kuluttajansuojalakiin ja esimerkiksi konkurssilakiin. Myös uusi yleinen tietosuojadirektiivi vaikuttaa pankin luottoriskinhallintaan. (Wuolijoki 2014: 872–873.)

Jotta luottolaitoksella on riittävästi informaatiota velallisesta, sen täytyy käytännössä tuntea asiakkaansa sekä tämän taloudellinen asema riittävässä laajuudessa. Asiakkaan taloudellisen aseman tunteminen on luottolaitoksen kannalta olennaista, sillä myöntäessään asiakkailleen luottoa, luottolaitos ottaa aina riskejä (Niemi 2013 a: 182). Riittävä asiakkaiden tunteminen vähentää olennaisesti sen luottoriskejä, sillä nimenomaan luotot ovat suurin pankkien luottoriskin lähde (Finanssivalvonta 2018: 4). Luottoriskien vähäisyys osoittaaakin riskienhallinnan tehokkuutta, joka on tärkeää yhtäältä pankin omien liiketaloudellisten tavoitteiden saavuttamisessa sekä toisaalta laajemmin koko finanssialan stabiliteettia ajatellen. Asiakkaan tunteminen sekä tehokas luottoriskinhallinta on pankille paitsi säädännäinen rasite, mutta myös ennen kaikkea kilpailutekijä (Hemmo & Wuolijoki 2013: 32-33.)

Luottoriskien taso ei saa olla liian korkea, mutta toisaalta luottoriskejä ei voida täysin välttää, eikä se ole tarkoituksenmukaistakaan. Hallitut luottoriskit mahdollistavat vakaan pankkitoiminnan, mutta täysin luottotappiotontakaan luotonantoa ei pidetä hyvänä toimintamallina. Luottotappioton toiminta viittaakin usein liian tiukkoihin luotonmyöntöehtoihin. Liian tiukat luotonmyöntöehdot taas estävät luottotappioihin päätyvien luottojen lisäksi myös tuottavien kohteiden rahoittamisen. Hallittu riskienotto vaatii näin ollen tasapainoilua liiketoiminnan tuottavuuden sekä luottoriskien realisoitumisen välillä. (Wuolijoki 2000: 83.)

Luottoriskillä tarkoitetaan siis todennäköisyyttä, jolla velallinen ei täytä sopimusveloitteitaan. Luottoriskiä syntyy paitsi pankin myöntämistä luotoista, myös muista lähteistä, kuten esimerkiksi joukkovelkakirjalainoista, johdannaisopimuksista ja pankin taseen ulkopuoli-

sista sitoumuksista. Pankin luotonmyönnöstä aiheutuvien luottoriskien hallintaa pidetäänkin kuitenkin pankkien riskienhallinnan ytimenä (Hemmo & Wuolijoki 2013: 35). (Finanssivalvonta 2004: 10.)

Pankin riskinottoa säännellään sekä yleisesti että asiakaskohtaisesti. Luottolaitoslain mukaan luottosaatavat on pidettävä luottolaitoksen luottostrategian mukaisesti riittävällä tavalla hajautettuina. Tämän lisäksi luottolaitoksen on varauduttava riskien keskittymisestä aiheutuvan riskin toteutumiseen. Varautuminen tarkoittaa käytännössä asiaan liittyvien toimintaperiaatteiden ja menettelytapojen laatimista dokumentoidusti. Koska asiakaskohtaisen sääntelyn ytimessä on yksittäisten isojen asiakasriskien välttäminen, on asiakkaan ja tämän taloudellisen aseman tuntemisella tärkeä tehtävä luottoriskien keskittymisen hallinnassa. (Luottolaitoslaki 9:10.3; Finanssivalvonta 2018: 20; Hemmo & Wuolijoki 2013: 34)

Asiakasriskillä tarkoitetaan luotonantajan sellaisten verojen sekä taseen ulkopuolisten sitoumusten yhteismäärää, joiden vastapuoleen liittyvä maksukyvyttömyysriski kohdistuu samaan luonnolliseen tai oikeushenkilöön taikka tällaisen henkilön kanssa samassa taloudellisessa etuyhteydessä olevaan luonnolliseen henkilöön tai oikeushenkilöön. Asiakasriskin määrittämisen tarkoituksena on varmistua siitä, että luotonantaja on perillä riskikokonaisuuksistaan, koska toisinaan yhden pankin vastapuolen maksukyky riippuu jonkin toisen pankin vastapuolen maksukyvyistä. Näin ollen tällaiset toistensa kanssa samassa olennaisessa taloudellisessa etuyhteydessä olevat asiakkaat on syytä laskea samaan asiakasriskiin. Asiakkaan tuntemisen tehtävänä on tunnistaa paitsi suorat, myös epäsuorat riskikeskittymät. (Finanssivalvonta 2018: 20; Hemmo & Wuolijoki 2013: 34.)

Kaikissa tilanteissa yksittäisten asiakasriskien tai riskikeskittymien välttäminen ei ole mahdollista tai muutoin liiketoiminnan kannalta perusteltua. Luottokelpoisuusarviointien ohella luottoriskien hallintaan kuuluukin myös luottojen riskiperusteinen hinnoittelu, joka tarkoittaa käytännössä riskipitoisempien luottojen korkeampaa hinnoittelua. Riskiperusteinen

luottojen hinnoittelu vaatii luotonantajalta asiakkaan taloudellisen aseman tuntemista, minkä vuoksi luottolaitoksilla on velvollisuus kerätä asiakkaistaan tietoa luotonantoprosessin aikana. (Finanssivalvonta 2018:20; Makkonen 2012: 96.)

Vastuulliselta luotonantajalta edellytetään myös huolellista hallintoa, joka ilmenee käytännössä eri toimintojen huolellisena organisointina. Luotonannossa huolellinen hallinto käsittää luottihakemusten käsittelyn, luottolupausten antamis- ja luottopäätöksentekovaltuuksien, asiakirjojen säilytyksen, luottojen ja niihin liittyvien vakuuksien taloudellisen ja oikeudellisen seurannan sekä luottojen perinnän tarkoituksenmukaista järjestämistä. Lisäksi huolellinen hallinto käsittää sen, että tehtävissä toimivat toimihenkilöt on koulutettu asianmukaisesti tehtäviinsä. (Finanssivalvonta 2018: 12, 13, 17, 21; Huhtamäki 1993: 125.)

5.2 Asiakkaan lainanhoitokyky ja takaisinmaksukyky

Jokainen luottopäätös sisältää mahdollisen luottoriskin (Niemi 2013 a: 258). Näin ollen luotonannon yhteydessä tehtävällä luottokelpoisuusarvioinnilla on merkittävä rooli luottolaitosten riskienhallinnassa. Luotonmyöntö tulee myös perustaa ensisijaisesti asiakkaan maksukykyyn (Finanssivalvonta 2018). Myös tilanteissa, joissa asiakas on antanut luottoa vastaan vakuuksia, on mahdollista, että vakuuksien realisoinnin jälkeenkin velka jää osin maksamatta (Wuolijoki 200: 83). Näin ollen säännönmukaisesti pelkkiin vakuuksiin perustuvaa luotonmyöntöä on syytä välttää myös pankin riskienhallinnan näkökulmasta.

Luottokelpoisuusarvioinnilla voidaan ennalta määritellä luottopäätökseen mahdollisesti sisältyviä riskejä, ja säännönmukaisesti suoritettuna se edistää pankin luottoriskien hallintaa. Huolellinen luottokelpoisuusarviointi on tärkeä työkalu luottoriskien realisoitumisen ehkäisemisessä ja toisaalta puutteellinen luottokelpoisuusarviointi voi lisätä luottoriskejä merkit-

tävästi. Luottokelpoisuuden arvioinnin huolimattomuus altistaa pankin sellaisille luottoriskeille, jotka huolellisella luottokelpoisuusarvioinnilla voitaisiin tehokkaasti välttää. Luottokelpoisuusarvioinnin merkittävyyttä pankkien riskinhallinnalle osoittaa se, että luotot ovat luottoriskien suurin lähde (Finanssivalvonta 2004: 10).

Asiakassuojaa koskevan luvun yhteydessä on käsitelty luottolaitoksen velvoitetta ottaa selvää asiakkaan maksukykyyn vaikuttavista seikoista sekä arvioida asiakkaan maksukyky. Maksukyvyn arvioinnilla on paikkansa paitsi asiakkaan suojaamisen kannalta, myös luottoriskin hallinnan kannalta. Luottoa myönnettäessä on pankin velvollisuutena pyrkiä varmistamaan asiakkaan selviytyminen luotosta yhtäältä luotonmyöntöhetkellä ja toisaalta myös tulevaisuudessa. Tämän vuoksi on myös riskienhallinnalliselta kannalta perusteltua arvioida asiakkaan maksukykyä myös silloin, kun luotonhoitokustannukset (esimerkiksi viitekoron muutosten vuoksi) ovat korkeammat. Maksukykyä arvioidessa on myös tulo- ja menolaskelmien tekeminen perusteltua niin asiakkaan suojaamisen kuin riskienhallinnallisten seikkojen vuoksi. (Niemi 2013 a: 161 & 175.)

Luotonantajan riskiposition kannalta ei ole myöskään merkityksetöntä, miten mahdollisiin vakuudenantajiin luottoa myönnettäessä suhtaudutaan. Vaikka ensisijaista onkin varmistua luotonsaajan lainanhoitokyvystä, riskienhallinnan kannalta on arvioitava myös takaajien taloudellista tilannetta. Takaajan maksukyvyn arvioinnin laiminlyönti voi johtaa perintätilanteessa takausvastuun sovitteluun, mikäli todetaan, että takausvastuu on perintähetkellä takaajan maksukykyyn nähden liian suuri, takausvastuu on ollut jo luotonantohetkellä takaajan taloudelliseen tilanteeseen nähden liian suuri ja luotonantaja on tiennyt tai sen olisi pitänyt tietää tästä. Näin ollen liiketoiminnan ja riskienhallinnan kannalta on pidettävä lähtökohtana sitä, että vakuusarvoa on vain maksukykyisellä takaajalla. (Makkonen 2016: 259.)

Finanssivalvonnan luottoriskien hallintaa ja luottokelpoisuuden arviointia koskevassa määräyksessä (Finanssivalvonta 2018: 14–15) veloitetaan kiinnittämään huomiota ainakin seuraaviin asiakkaan taloudellisen aseman tuntemista koskeviin seikkoihin. Listauksesta on selvyyden vuoksi poistettu yritysluottoja ja asunto-osakeyhtiöluottoja koskevat kohdat:

- velallisen takaisinmaksuhistoria, nykyinen takaisinmaksukyky sekä arvio tulevasta takaisinmaksukyvyistä velallisen kaikki varat ja vastuut huomioon ottaen
- luoton käyttötarkoitus sekä takaisinmaksulähde
- hankkeen rahoitussuunnitelma sekä velallisen oman rahoituksen osuus
- vakuuden laji, arvostus, kattavuus sekä realisoitavuus
- takapainotteisen lyhennyksen ollessa kyseessä: suunnitelma suurimpien lyhennysten hoitamiseksi
- arvio taloudellisten olosuhteiden muutoksien vaikutuksista (korot sekä muut olosuhteiden muutokset)
- asiakaskokonaisuus, sen sitoumukset (ml. takausvastuut) sekä luottolaitoksen suhteellinen, etuoikeudellinen ja vakuudellinen asema
- miten luottopäätös on linjassa luottostrategian kanssa

On kuitenkin huomioitava, että määräyksen listaus ei ole tyhjentävä ja luotonantajalle on jätetty mahdollisuus ottaa huomioon toimintansa laatu, laajuus, monimuotoisuus, arvioitu asiakkaaseen liittyvä luottoriski sekä muita arvioon vaikuttavia seikkoja, kun se harkitsee, miten määräys toteutetaan sen organisaatiossa tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti. (Finanssivalvonta 2018: 14–15.)

5.3 Asiakkaansuojan ja riskienhallinnan yhdistäminen

Pääsääntöisesti riskienhallinnan ja asiakkaansuojan vaatimukset ovat samansuuntaisia. On kuitenkin mahdollista, että molempia luottokelpoisuusarvioinnin funktioita täytettäessä törmätään ristiriitatilanteisiin. Usein ristiriidat eivät kuitenkaan ole yksiselitteisesti kahden normin ristiriitoja, vaan ristiriidassa ovat pääasiassa riskienhallinta- ja asiakkaansuojanormien erilaiset tavoitteet ja niistä tehtävät johtopäätökset. Asiakkaansuojan ja riskienhallinnan normeja toteutettaessa tuleekin tämän vuoksi aina ottaa huomioon sekä pankin velvoite hallittuun riskinottoon että asiakkaansuojan tuomat velvoitteet. (Wuolijoki 2013: 872, 875.)

Pankin riskienhallinnan ja asiakkaansuojan ulottuvuuksia on huomioitu myös lainsäätäjän aloitteesta. Vuonna 2016 voimaan tulleen asuntoluottodirektiivin lainakatto vastaa sekä asiakkaan suojaamiseen että pankin riskinottoon silloin, kun kyseessä on asuntoluotto. Tavoitteena sääntelyssä on pienentää riskiä siitä, että asuntojen hintojen laskun vaikutus johtaisi siihen, että asuntoluoton vakuus ei kattaisi pankille aiheutuvaa luottotappiota luottotappiotilanteessa. (Niemi 2016: 11–12.)

Pankin riskienhallinnan ja asiakkaansuojan yhteensovittaminen on ongelmallisinta tilanteissa, joihin sovellettavat normit ja oikeusperiaatteet ovat epämääräisiä ja sisällöltään enustamattomia (Wuolijoki 2014: 871.) Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta on esimerkiksi KSL 7:13:n vaatimus, jonka mukaan luotonantajan tulee suhtautua vastuullisesti maksujärjestelyihin (Wuolijoki 2014: 871.) Vastuullinen suhtautuminen maksujärjestelyihin ei velvoita luotonantajaa suoraan luoton järjestelyyn asiakkaan niin vaatiessa, vaan tilanne tulee arvioida tapauskohtaisesti. Kuitenkaan vastuullisena suhtautumisena ei voida pitää luotonantajan jatkuvaa kieltäytymistä maksujärjestelyistä. (Makkonen 2016: 332.)

Silloin, kun asiakkaan luottoa järjestellään syystä, joka on väliaikainen, voidaan järjestelyä pitää lähtökohtaisesti sekä luotonantajan että asiakkaan etuna. Näin on myös silloin, kun asiakkaan tahtotila on maksaa luotto ja hänellä on siihen kohtuullisesti maksuvaraa. Luotonantajan kannalta ongelmallisia ovat tilanteet, joissa asiakkaan taloudelliseen tilanteeseen ei näytä tulevan kohennusta pitkälläkään aikavälillä. Tällöin esimerkiksi lyhennysvapaiden myöntäminen tai maksuerien pienentäminen eivät yleensä edesauta asiakkaan tilanetta, ja toisaalta se voi viivästyttää luotonantajan mahdollisuutta eräännyttää koko luotto. (Makkonen 2016: 332–333, 345.)

Potentiaalinen ongelma voi myös liittyä maksuhäiriötietojen saatavuuteen, sillä maksuhäiriötietojen säilytysajat rajoittavat luotonantajan mahdollisuutta saada asiakasta koskevaa maksukäyttätymisdataa. Riskienhallinnan sekä asiakkaan suojaamisen näkökulmasta luotonantajan on tärkeää saada riittävästi tietoa asiakkaan maksukäyttätymisestä. Toisaalta pitkään rekisterissä säilyvät maksuhäiriömerkinnät voivat merkittävästi haitata esimerkiksi vuokra-asunnon tai vakuutusten saamista, mikä ei ole asiakkaan kokonaisedun mukaista. Näiden haittojen vuoksi maksuhäiriömerkintöjen säilytysaikoihin onkin kohdistunut lyhentämissuhteita, ja viimeisin esitys säilytysaikojen lyhentämiseksi on tehty vuonna 2021 (HE 109/2021). Esityksessä ehdotetaan, että eräiden henkilöluottotietojen säilytysaika lyhenisi yhteen kuukauteen. Näitä tietoja olisivat viranomaisen toteamat maksuhäiriötiedot, ulosottotiedot ja velkojan ilmoittamat maksuhäiriötiedot. Lisäksi voimassa oleva uuden maksuhäiriömerkinnän pidentävä vaikutus on ehdotettu poistettavaksi. Esitys on tällä hetkellä eduskunnan käsittelyssä.

Maksuhäiriötietojen säilytysaikojen vastapainoksi on toisaalta ajettu voimakkaammin myös positiivisen luottotietorekisterin perustamistarvetta, joka parantaisi luotonantajan mahdollisuuksia hallita luottoriskiään. Toisaalta sen merkitystä asiakkaansuojan kannalta ei myöskään voi olla korostamatta – useimmissa tapauksissa asiakaskin hyötyy olemassa olevien

luottojen löytymisestä keskitetysti. Positiivinen luottotietorekisteri voisi myös lisätä asiakkaan omaa tietämystä omasta taloudellisesta tilanteestaan etenkin siinä tapauksessa, kun erilaisia luottoja on alkanut kertyä enemmän. Positiivisen luottotietorekisterin merkitys ylivelkaantumisen ehkäisyssä voisikin näin olla merkittävää.

5.4 Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen

Pankeille on luotonantajina määrätty laissa erikseen velvollisuudesta tarkkailla asiakkaidensa toimintaa. Vuonna 2008 uudistetulla lailla rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämiseksi ja selvittämiseksi (rahanpesulaki) määrätään pankeille velvollisuuksia koskien rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä. Velvollisuudet voidaan lyhyesti tiivistää ensinnäkin velvollisuuteen asiakkaan tuntemisesta sekä asiakkaiden liiketoimien seuraamisesta, ilmoitusvelvollisuuteen sekä selonottovelvollisuuteen. Lisäksi laki asettaa pankille vaatimuksen olla selvillä palveluihinsa liittyvästä rahanpesuriskistä sekä määrittää menetelmät, joilla se havaitsee poikkeavia toimia, jotta sillä olisi mahdollisuus tunnistaa sellaiset toimet, joilla mahdollisesti on yhteys rahanpesuun tai terrorismin rahoittamiseen. (Makkonen 2016: 166; Kontkanen 2011: 36–37.)

Luottokelpoisuusarvioinnin tehtävä väärinkäytösten ehkäisijänä liittyy olennaisesti rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen luotonannon yhteydessä. Pankkien (kuten myös useiden muiden elinkeinoelämän toimijoiden) on rahanpesulain mukaan tunnettava asiakkaansa. Väärinkäytösten ehkäisemistarkoituksessa asiakkaan taloudellisen aseman tunteminen liittyy etenkin asiakkaan toiminnan sekä taustojen tuntemiseen. Asiakkaan tuntemisen riittävä laajuus määritellään riskiperusteisesti asiakassuhteen sekä riskienhallinnan tarpeiden perusteella ja tavoitteena on tällöin, että väärinkäytösten riskit voitaisiin tunnistaa mahdollisimman ajoissa ja siten estää väärinkäytökset. (Makkonen 2012: 137–138.)

Asiakkaan tunteminen on rahanpesulain keskeinen velvoite ja tarkoittaa käytännössä luottolaitoksen velvoitetta tunnistaa ja tuntea asiakkaansa sekä tämän toiminnan laatu ja laajuus (Finanssivalvonta 2010: 12.) Asiakkaan tuntemisen velvoite ei pelkisty pelkkään luottokelpoisuusarviointiin, vaan se sisältää kaikki ne menettelyt, joilla luottolaitos varmistuu asiakkaan henkilöllisyydestä sekä menettelyt, joilla tunnistetaan asiakkaan toimintaa ja taustoja. Luottoharkinnassa voidaan ottaa huomioon väärinkäytöksen ehkäisemistarkoituksessa esimerkiksi asiakkaan oman rahoituksen määrää ja alkuperää, luoton käyttötarkoitus tai takaisinmaksusuunnitelma ja sen alkuperä sekä asiakkaan kytköksiin yrityksiin ja ulkomaille. Olennaista on kiinnittää huomio luotonannon taustalla olevaan kokonaisjärjestykseen. Luotonannon lisäksi myös muu asiakassuhde on huomioitava riskiarvioinnissa. (Makkonen 2016: 166; Makkonen 2012: 137–139)

Luottokelpoisuusarvioinnin yhteydessä selvitettävä luoton käyttötarkoitus selvitetään pääsääntöisesti kaikkien luottojen osalta. Käyttötarkoituksen epäilyttävyys voikin tehdä muutoin vastuullisesta luotonannosta vastuutonta. Toisaalta luotonannon vastuullisuuden edellytyksenä ei ole esimerkiksi luotonsaajan liiketoiminnan epäeettisyys - joskin se voi olla luottolaitoksen oman luotonantopolitiikan tai eettisten ohjeiden vastaista. Pankki on myös velvollinen selvittämään jo asiakkuutta avattaessa, millaista asiakkaan asiointi tulee olemaan – eli millaista toimintaa asiakas harjoittaa ja millaisia palveluita asiakas tulee nyt ja mahdollisesti myöhemmin tarvitsemaan. (Finanssivalvonta 2010: Kontkanen 2011: 37; Wuolijoki 2000:87.)

Rahanpesulaki velvoittaa pankkeja seuraamaan asiakkaidensa toimintaa ja maksujärjestelmiä suhteellisen laajasti. Laki asettaa pankeille myös ilmoitusvelvollisuuden, mikäli tavanomaisesta poikkeavaa tai muutoin epäilyttävää toimintaa havaitaan. Velvoite ei pidä sisällään velvoitetta asian tarkempaan selvittämiseen, vaan ainoastaan havainnoimiseen ja reagoimiseen niissä tapauksissa, joissa asiakkaan toiminta poikkeaa tavanomaisesta. (Kontkanen 2011: 37.)

Ilmoitusvelvollisuuden lisäksi pankkeja koskee ns. selonottovelvollisuus. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että havaitessaan poikkeavan liiketoimen, pankin tulee ensin selvittää liiketoimen osapuolelta selvitys liiketoimen luonteesta sekä siihen liittyvien varojen alkuperästä sekä käyttötarkoituksesta. Mikäli selvityksen jälkeenkin voidaan epäillä liiketoimen luonnetta, on pankin velvollisuutena ilmoittaa epäilyttävä liiketoimi rahanpesun selvittelykeskukselle. (Kontkanen 2011: 37.)

Rahanpesulaissa määrätään pankit kohdentamaan voimavaransa riskiperusteisesti niihin asiakkaisiin sekä palveluihin, joissa on olennaisimmat rahanpesuriskit. Tällä ns. riskiperusteisella lähestymistavalla pyritään siihen, että pankkien oma liiketoiminta sujuisi jouhevammin ja palvelut olisivat asiakkaiden saatavilla, mutta että toisaalta suurimmat rahanpesuriskit tulisivat havaituksi tehokkaasti. Riskiperusteinen lähestymistapa ei kuitenkaan poista ilmoitusvelvollisuutta siinäkään tapauksessa, että havaittu poikkeava toiminta ei osuisi suurimman riskin toimintoihin tai palveluihin, vaan kaikki havaitut poikkeamat tulee käsitellä asianmukaisesti. (Kontkanen 2011: 37.)

Euroopan pankkiviranomainen on antanut vuonna 2021 ohjeen asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta sekä tekijöistä, joita luotto- ja finanssilaitosten tulisi tarkastella arvioidessaan liikesuhteisiinsa ja liiketoimiinsa liittyvää rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskiä. Ohjeistus on laaja, joten käsittelen tässä asiaa varsin yleisellä tasolla. Luottolaitoksen tulee ensin näkin arvioida rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskiä liiketoiminnan laajuisesti, eli arvioida riskejä, joille se altistuu liiketoimintansa luonteen ja monitahoisuuden vuoksi. Lisäksi tulee tehdä yksittäisiä riskiarvioita, eli arvioida riskiä, jolle luottolaitos altistuu kulloinkin kyseeseen tulevan yksittäisen liikesuhteen tai yksittäisen liiketoiminnan vuoksi. Riskiarvion tulee sisältää sekä riskitekijöiden tunnistaminen että riskin arviointi, ja arvio on dokumentoitava (Euroopan pankkiviranomainen 2021: 7.)

Euroopan pankkiviranomaisen ohjeessa on erikseen alakohtaiset ohjeet vähittäispankkitoimintaa koskien. Ohjeistuksen lähtökohtana on, että vähittäispankkitoiminnan tuotteiden ja

palveluiden luonteen, helpon saatavuuden sekä liiketoimien ja -suhteiden suuren määrän vuoksi alttius terrorismin rahoitukselle sekä rahanpesulle on olemassa, ja riskien tunnistaminen sekä epäilyttävien liiketoimien havaitseminen on erityisen haastavaa. Ohjeessa määritellään myös asiakkaaseen liittyviä riskitekijöitä, joita tulisi huomioida myös luotonantossa. Koska tutkielmassa käsittely rajautuu kuluttajaluottoihin, tarkastelemme seuraavaksi nimenomaisesti luonnollisiin henkilöihin liittyviä riskitekijöitä.

Asiakkaaseen kytkeytyviä, luotonantoprosessissa huomioitavia riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi seuraavat tekijät:

- Ulkomailla asuminen. Ulkomailla asuvan asiakkaan kohdalla pankin tulee muiden asiakkaan tuntemiseen liittyvien velvollisuuksien lisäksi kiinnittää huomiota riskiin, joka liittyy siihen, että asiakas ei ole sen valtion asukas, jossa pankki sijaitsee.
- Asiakkaan käyttäytyminen. Esimerkiksi tilanteet, joissa asiakas ei ole halukas toimittamaan asiakkaan tuntemisvelvoitteen edellyttämiä tietoja tai välttelee henkilökohtaista asiointia tarkoituksellisesti. Asiakkaan käyttäytyminen ja liiketoimien määrä voi olla asiakasluokitukseen nähden poikkeavaa tai odottamatonta niiden tietojen valossa, joita asiakas on antanut asiakkuutta perustettaessa. Lisäksi asiakkaan maksukäyttäytyminen voi olla epätavallista esimerkiksi siten, että hän nopeuttaa lainan maksuaikataulua maksamalla suuria kertasuorituksia tai tallettaa ja vaatii saada nostaa arvoltaan suuria seteleitä ilman selkeää perustetta. Lisäksi asiakkaan liiketoimet, joilla ei näytä olevan taloudellisia perusteita, indikoivat kohonnutta väärinkäytösriskiä.
- Mikäli asiakkaan varat ovat peräisin yhteyksistä lainkäyttöalueisiin, joihin liittyy suurempi rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riski. (Euroopan pankkiviranomainen 60–62.)

5.5 Laiminlyönnin seuraukset

Luottotappiot sinällään eivät useinkaan ole merkki siitä, että luotonantaja ei olisi toiminut vastuullisesti, sillä tavallisen luotonantotoiminnan mukainen luototuskin voi aiheuttaa tappioita. Luottotappiot ovatkin vääjäämättä osa luottolaitostoimintaa. Arvioidessa luotonannon vastuullisuutta tulisikin tarkastella sitä, onko luoton myöntäminen ollut normaalista poikkeavaa. Mikäli luotonanto on ollut normaalista pankkivirkailijan huolellisuudesta poikkeavaa sen myöntöajankohtana, voi olla, että vastuullisuutta ei luotonannossa ole noudatettu. (Wuolijoki 2000: 85.)

Luottolaitoslain 9 luvun 10 §:n mukaan luottolaitoksen luotonannon on perustuttava terveisiin ja selkeästi määriteltyihin perusteisiin. Luottoriskin hallinnan ja valvonnan järjestämisen onkin katsottu olevan luottolaitoksen liiketoiminnan johtamisen keskeisiä tehtäviä, ja sillä on merkittävä rooli, kun pyritään varmistamaan pankin pääomien riittävyyttä suhteessa toiminnassa otettuihin riskeihin ja riskien toteutumisesta aiheutuviin tappioihin (Finanssivalvonta 2018:10.)

Asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisen laiminlyönti voi siis aiheuttaa vakavia seurauksia pankin riskienhallinnalle sekä väärinkäytösten ehkäisyn tavoitteille. Yhteiskunnallisessa kontekstissa luottoriskinhallinnan epäonnistuminen ja suuret luottotappiot voivat aiheuttaa yleistä epäluottamusta pankin asiakaskunnassa, jolloin jopa talletuspaot ovat mahdollisia. Talletuspako puolestaan voi pahimmillaan aiheuttaa uhan koko pankin olemassaololle. Pahimmillaan seuraukset voivat olla jopa globaaleja, kuten vuoden 2008 finanssikriisistäkin olemme oppineet.

Luottoriskien hallinnasta on viimekädessä vastuussa luottolaitoksen ylin johto ja vastuu on henkilökohtainen. Luottolaitoksen johdon vahingonkorvausvastuusta on säädetty luottolaitoslain 167 §:ssä, jossa määrätään, että luottolaitoksen perustaja, hallintoneuvoston tai hallituksen jäsen ja toimitusjohtaja ovat vahingonkorvausvelvollisia, mikäli he ovat tehtävänsään tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttaneet vahinkoa luottolaitokselle. He ovat myös vahingonkorvausvelvollisia suhteessa osakkeenomistajiin (sekä luottolaitoksen yhtiömuodosta riippuen myös jäseniin, sijoitusosuuden tai kantarahasto-osuuden omistajaan sekä muuhun henkilöön), mikäli vahinko on aiheutettu rikkomalla luottolaitoslakia. Vahingonkorvausvastuun syntyminen edellyttää kaikissa tilanteissa tuottamusta. (Wuolijoki 2011: 1432–1435.)

Kun tarkastellaan huolellisen menettelyn vaatimusta luottolaitoksia koskien, voidaan seurata osakeyhtiölain business judgement -ajattelua, jota on konkreettisemmin määritelty oikeuskirjallisuudessa seuraavien kysymyksien avulla:

- 1) Onko toiminnassa tavoiteltu yhtiön etua?
- 2) Onko toiminta/ toimi perustunut asianmukaiseen valmisteluun ja harkintaan?
- 3) Onko yhtiöllä ollut asianmukaiset järjestelmät koskien riskienhallintaa?

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuissa sekä oikeuskirjallisuudessa on käsitelty pankki-toiminnassa sallittua riskinoton rajaa, jonka ylittäminen voi merkitä tuottamusta. Voidaan kuitenkin todeta, että arviointi on luottolaitostoiminnan osalta hankalaa, johtuen yhtäältä sen luonteesta ja toimintaan elimellisesti liittyvästä riskinotosta sekä myös luottolaitostoiminnassa vaadittavien riskienhallintajärjestelmien monimutkaisuudesta ja hienostuneisuudesta. (Wuolijoki 2011: 1440–1441.)

Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen osalta säännökset laiminlyöntien seuraamuksista löytyvät rahanpesulaista (8. luku). Rahanpesulain mukaisten velvoitteiden toteuttamista valvoo luottolaitosten osalta Finanssivalvonta. Finanssivalvonnalla on oikeus

määrätä hallinnollisia seuraamuksia luottolaitokselle, joka ei toteuta säädettyjä velvollisuuksiaan. Luottolaitosten osalta rahanpesulain hallinnollisista seurauksista kyseeseen tulevat lähinnä seuraamusmaksut, jonka enimmäismäärä on joko 10 prosenttia edeltävän vuoden liikevaihdosta tai 5 miljoonaa euroa. Maksimimäärä määräytyy edellisistä suuremman perusteella. Seuraamusmaksu voidaan myös määrätä luottolaitoksen sijasta sen johtoon kuuluvalle henkilölle, mikäli tämä on myötävaikuttanut tekoon tai laiminlyöntiin merkittävällä tavalla. Luonnollisen henkilön ollessa kyseessä, Finanssivalvonnan määräämä seuraamusmaksu voi olla enintään 5 miljoonaa euroa. (Rahanpesu.fi 2021)

6 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Luotonantajan vastuu luottokelpoisuusarviointiin ja näin ollen myös asiakkaansa taloudellisen aseman tuntemiseen johtuu ensinnäkin luottolaitoksia koskevasta lainsäädännöstä. Lisäksi luotonantajan vastuuta asiakkaan taloudellisen aseman tuntemiseen määrittävät pankkeja koskeva hyvä pankkitapa sekä kuluttajaluottojen osalta myös hyvä luotonantotapa. Vastuu asiakkaan tuntemiseen johtuu useista lähteistä, mistä voidaan päätellä, että luotonantajan vastuullisuutta luottosuhteissa pidetään yleisesti tärkeänä sekä asiakkaan ja luotonantajan kannalta että myös yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Tutkielmasta käy ilmi, että luottokelpoisuusarvioinnilla on merkittävä rooli niin luotonantajan riskien kuin asiakkaan suojaamisen toteutumisessa. Luottokelpoisuusarviointi on pankin riskienhallinnan näkökulmasta katsoen olennainen, koska suurimmat liiketoiminnan tappiot tulevat pankeille nimenomaan luottotappioista. Huolellinen luottokelpoisuusarviointi siis vähentää pankin luottotappioita ja näin ollen myös kokonaisriskejä merkittävästi, jolloin luottokelpoisuusarviointia voidaankin pitää pankin liiketoiminnan kannalta elintärkeänä. Luottokelpoisuusarviointi toimii myös hyvänä työkaluna mahdollisissa väärinkäytöstilanteissa, koska asiakkaan taloudellisen aseman riittävä tunteminen on avainasemassa väärinkäytöstilanteisiin reagoitaessa, niiden ehkäisemisessä ja selvittämisessä.

Asiakkaan suojaamisen kannalta luottokelpoisuusarviointi on ehdottoman tärkeää tehdä ennen luottopäätöksen tekemistä. Luottokelpoisuusarviointi suojaa asiakasta ylivelkaantumiselta ja toisaalta sen kautta asiakkaan on mahdollista vielä harkita luotonottoa uudelleen, kun hänen maksukykyisyytensä on selvitetty. Erityisesti kuluttajaluotoissa asiakkaan suojaaminen on olennainen päämäärä luottokelpoisuusarvioinnissa. Päämäärän tärkeyttä tukee se, että asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisesta on säädetty laintasoisesti kuluttajansuojalaissa. Luottokelpoisuusarvioinnissa meno- ja tulolaskelmat lisäävät asiakkaan

tietoisuutta oman taloutensa tilasta, mitä voidaan pitää asiakkaan suojaamisen ja ylivelkaantumisen estämisen kannalta tärkeänä luottokelpoisuusarvioinnin ulottuvuutena. Toisaalta tulo- ja menolaskelmat eivät mielestäni välttämättä anna aina oikeaa kuvaa asiakkaan maksukyvyystä, koska ne monesti perustuvat oletuksiin ja keskiarvoihin.

Takaajan asemaa ei myöskään sovi unohtaa, vaan takausvastuun sovittelun välttämiseksi on syytä selvittää myös takaajan taloudellinen asema ennen takausvastuusta sopimista. Mikäli on selvää, ettei takaaja pysty selviytymään mahdollisesti hänelle lankeavasta takausvastuusta, ei takauksen hyväksymistä ja mahdollisesti tätä kautta koko luottopäätöstä voida pitää mielestäni vastuullisen luotonannon mukaisena menettelynä. Oma kysymyksensä on lisäksi vierasvelkapantinantajat, joiden osalta laissa ei määrätä edes välillisesti velvoitetta taloudellisen aseman tuntemiseen. Voidaanko kuitenkin pitää vastuullisena luotonantoa, jossa vierasvelkapanttaajan omaisuudesta ei ole saatu panttauksen kohteena olevan omaisuuden lisäksi minkäänlaista käsitystä?

Luottokelpoisuusarvioinnissa käytettävät tiedot voivat olla moninaisia ja niiden käyttäminen arvioidaan tapauskohtaisesti asianmukaisuuden ja tarpeellisuuden kriteereiden mukaisesti. Luottokelpoisuusarvioinnin tietolähteitä ovat asiakkaan täyttämän luottohakemuksen ohella myös pankin omista rekistereistä sekä esimerkiksi luottotietorekistereistä hankitut asiakkaan maksukykyä koskevat tiedot. Pääosa luottoharkinnan tiedoista hankitaan asiakkaalta, ja muiden tietojen käyttöön on asetettu vaatimus siitä, että tietojen tulee olla ns. faktatietoa. Luottokelpoisuusarvioinnissa voidaan käyttää esimerkiksi asiakkaan tuloihin ja menoihin liittyvää tietoa, asiakkaan muihin olemassa oleviin luottoihin liittyvää tietoa ja esimerkiksi asiakkaan aiempiin maksuhäiriöihin liittyvää tietoa. Olennaista tietojen hankinnassa on tietojen oikeellisuus, asianmukaisuus ja tarpeellisuus sekä se, että tietoa on luottopäätöksen tekemiseen riittävästi.

Luottokelpoisuusarvioinnin funktioista asiakkaan suojaamisen ja pankin luottoriskin hallintaan liittyvät tavoitteet kulkevat pääsääntöisesti käsi kädessä. On kuitenkin tilanteita, jossa

funktioiden tavoitteet ovat ristivedossa, ja tämä voi aiheuttaa jännitettä luottosuhteen aikana. Etenkin, kun pankin luottoriskinhallinnallisista syistä olisi pidättäydyttävä luotonannosta tai maksusuunnitelman joustoista asiakkaan pysyvästi heikentyneen maksukyvyyn vuoksi, voivat pankin toimet asiakkaan suojaamisen näkökulmasta vaikuttaa vastuuttomilta. Toisaalta on myös aiheellista mainita, että toisinaan esimerkiksi luoton ennenaikainen eräännyttäminen asiakkaan maksuhäiriöiden perusteella voi olla myös asiakkaan suojaamista, vaikka asiakkaasta ei siltä tuntuisikaan.

Kokonaisuudessaan luotonantajan vastuuta asiakkaan taloudellisen aseman tuntemisesta kuluttajaluotonannossa voidaan pitää suhteellisen laajana, ja siihen käytettävien tietojen kirjo on lähtökohtaisesti suhteellisen laaja. Toisaalta esimerkiksi meneillään oleva uudistus maksuhäiriötietojen lyhentämisestä supistaa luotonantajan käytössä olevia tietoja, mikä on ymmärrettävää, koska maksuhäiriömerkinnöillä on perinteisesti ollut laajalti vaikutuksia henkilön mahdollisuuksiin toimia nyky-yhteiskunnassa. Laaja vastuu on tästä huolimatta edelleen perusteltua, koska harkitsemattomalla luotonannolla voi olla niin yksittäisen asiakkaan, pankin kuin koko yhteiskunnan kannalta merkittäviä haittavaikutuksia. Myös käytettävien tietojen moninaisuus on perusteltua, jotta luotonantaja pystyy täyttämään vastuullisuuden velvoitteensa. Huomattavan tärkeää on toki myös se, ettei kaikkea tietoa voida käyttää, jotta luottokelpoisuusarviointi perustuu vain sellaiseen tietoon, joka on tarpeellista luottopäätöksen tekemisen kannalta.

LÄHTEET

Alhonsuo Sampo, Nisén Anne, Nousiainen Satu, Pellikka Tuula & Sundberg Sirpa (2012): *Finanssitoiminnan käsikirja*. Finva. Bookwell Oy. Jyväskylä.

Aluehallintovirasto (2014): *Kuluttajaluotot*. Noudettu 12.10.2014 osoitteesta <https://www.avi.fi/web/avi/kuluttajaluotot#.VDpB-1vVQ>.

Aurejärvi Erkki & Hemmo Mika (2006): *Luotto-oikeuden perusteet*. Talentum. Helsinki. 2. painos.

Euroopan pankkiviranomainen (2021): *Ohjeet, jotka on annettu direktiivin (EU) 2015/849 17 artiklan ja 18 artiklan 4 kohdan nojalla asiakkaan tuntemisvelvollisuudesta sekä tekijöistä, joita luotto- ja finanssilaitosten olisi tarkasteltava arvioidessaan yksittäisiin liikesuhteisiin ja yksittäisiin liiketoimiin liittyvää rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskiä (jäljempänä 'rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskitekijöitä koskevat ohjeet') ja joilla kumotaan ja korvataan ohjeet JC/2017/37 . EBA/GL/2021/02*. Noudettu 1.5.2022 osoitteesta https://www.finanssivalvonta.fi/globalassets/fi/saantely/maarayskokoelma/2021/07_2021/guidelines-ml-tf-risk-factors_fi.pdf

Euroopan Parlamentin ja Neuvoston asetus luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus) (EU) 2016/679

Finanssivalvonta (2010): Standardi 2.4 *Asiakkaan tunteminen – rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen*.

Finanssivalvonta (2018) Määräykset ja ohjeet 4/2018 Luottoriskien hallinta ja luottokelpoisuuden arviointi rahoitussektorin valvottavissa. FIVA 10/01.00/2020.

Finanssivalvonta (2022): *Sääntely*. Noudettu 15.5.2022 osoitteesta <https://www.finanssivalvonta.fi/saantely/>.

HE 24/2010

HE 78/2012

Hemmo Mika & Wuolijoki Sakari (2013): *Pankkioikeus*. Talentum. 2. uudistettu painos. Helsinki. ISBN 978-952-14-1636-1.

Huhtamäki Ari (1993): *Luotonantajavastuu, lender liability Suomessa – velvoiteoikeudellinen tutkimus luotonantajan vastuusta luotonottajaa kohtaan erityisesti USA:n oikeuteen verrattuna*. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki.

Husa Jaakko, Mutanen Anu & Pohjolainen Teuvo (2008): *Kirjoitetaan juridiikkaa*. Talentum. Helsinki.

Hyvä pankkitapa (2004)

Kontkanen Erkki (2011): *Pankkitoiminnan käsikirja*. Finva. Bookwell Oy. 3. uudistettu painos. Jyväskylä.

Koulu Risto, Lindfors Heidi (2013): *Velkavastuun toteuttaminen luottoyhteiskunnassa*. Forum Iuris. Helsinki.

Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38

Kuluttajavirasto (2006): Kuluttajaviraston uutiskirje 25.6.2006.

Laki luottolaitostoiminnasta 8.8.2014/610

Makkonen, Antti (2012): *Vastuullinen luotonanto*. Finva. Bookwell Oy. Jyväskylä.

Makkonen, Antti (2016): *Asunto- ja kuluttajarahhoitus*. Alma Talent Oy.

Niemi Marja-Leena (2013a): *Asuntoluotto, osapuolten oikeusasema ja sopimuksen riskit*. Lakimiesliiton kustannus.

Niemi Marja-Leena (2013b): *Hyvän luotonantotavan ja hyvän perintätavan sääntely sekä vastuullisuuden velvoite kuluttajaluotoissa*. Defensor Legis N:o 5/2013. Referee-artikkeli.

Niemi Marja-Leena (2016): *Kuluttajansuojalain uudet asuntoluottosäännökset – muutoksia asunnonostajan suojassa*. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/17196.pdf>. Rajattu saatavuus.

Oikeusministeriö (2017): *Miten valmistautua EU:n tietosuojasetukseen?* Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita 4/2017. https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/ministerioiden_julkaisut/17553.pdf. Rajattu saatavuus.

Pellonpää, Gullans, Pölönen & Tapanila (2018): *Euroopan ihmisoikeussopimus*. 6.uudistettu painos. Helsinki. Alma Talent Oy.

Rahanpesu.fi (2021): <https://rahanpesu.fi/toimijoiden-roolit> [siteerattu 6.4.2022]

Rikoslaki 19.12.1889/39

Saarnilehto Ari (2000): *Varallisuus oikeuden kantavat periaatteet*. WSLT. Vantaa.

Saarnilehto Ari, Annola Vesa, Hemmo Mika, Karhu Juha, Kartio Leena, Tammi-Salminen Eeva, Tolonen Juha, Tuomisto Jarmo & Viljanen Mika (2012): *Varallisuus oikeus*. [http://fokus.talentum.fi.proxy.tritonia.fi/teos/IAIBXCJTBF#kohta:VARALLISUUSOIKEUS\(\(20\)\)](http://fokus.talentum.fi.proxy.tritonia.fi/teos/IAIBXCJTBF#kohta:VARALLISUUSOIKEUS((20))). Rajattu saatavuus. Elektroninen julkaisu. Talentum Media Oy. Helsinki.

Tilastokeskus (2014): *Kotitalouksien velkaantumisasaste 119,5 prosenttia vuoden 2014 toisella neljänneksellä*. https://www.tilastokeskus.fi/til/rtp/2014/02/rtp_2014_02_2014-09-30_tie_001_fi.html [siteerattu 2.10.2014]

Tietosuojalaki 5.12.2018/1050

Valtionvarainministeriö (2016): *EU-tietosuojan kokonaisuudistus, VAHTI-raportti 1/2016.*

Noudettu 9.3.2022 osoitteesta <https://vm.fi/documents/10623/2813384/Rousku/a33ac9f4-fb4c-4d68-8e40-c47379fdcc01>

Wuolijoki Sakari (2003): *Hyvä pankki- ja vakuutustapa.* Suomalainen lakimiesyhdistys. Gummerus. Saarijärvi.

Wuolijoki Sakari (2011): *Luottolaitoksen johdon korvausvastuu.* Lakimies 7–8/2011 s. 1428–1447

Wuolijoki Sakari (2013): *Pankkien riskienhallinta- ja asiakkaansuojasäätelyn suhde.* Lakimies 6/2014 s. 869–875.